

BEATI FLACCI ALBINI

SEU

ALCUINI

CAROLI MAGNI MAGISTRI

OPERUM PARS SECUNDA. — OPUSCULA EXEGETICA,

SEU

COMMENTATIONES IN SACRAM SCRIPTURAM.

304 OPUSCULUM PRIMUM.

• INTERROGATIONES ET RESPONSIONES IN GENESIN.

MONITUM PRÆVIUM.

De Sigulfo seu Sigulpho, cujus interrogationibus Alcuinus hic respondet, in præfatione generali, ubi et de aliis Alcuini discipulis actum est, nonnulla diximus. Causam, finem, modumque hæcæ quæstiones de libro Geneseos movendi, tractandi, atque resolvendi ex ipsa epistola ad Sigulphum, commentario huic præfixa, lector intelliget, ex qua simul manifestum est, verum hujus opusculi auctorem esse Alcuinum. De ultima nihilominus quæstione, quæ de *Benedictionibus patriarcharum* instituitur, aliquandiu dubitatum fuit utrum Alcuino tribui debeat vel possit. Cum enim illa quæstio ceteris multo prolixius deducta sit, atque tam secundum historicum quam secundum spirituales sensum examinetur; in nonnullis quoque codicibus mss. a reliquo corpore avulsa, proprioque titulo descripta habeatur, factum est ut postea sub alieno, nunc sancti Augustini, nunc Eucherii Lugdunensis, nunc aliorum nomine compareret; a novissimis tamen Operum sancti Augustini editoribus Benedictinis congr. sancti Mauri eadem commentatio, tanquam partus huic sancto Patri suppositus, in appendicem tom. III Operum rejecta, veroque suo auctori Alcuino restituta est. Vid. supra epist. 143 (nunc 187), et illius notas. Ipse vero Alcuinus illius commentationis priorem partem, quæ magis litteralis et historica est, pene integram ex Quæstionibus sancti Hieronymi in Genesin; postremam ex libris *Moralium* sancti Gregorii Magni papæ mutuatus est, prout suis locis annotavimus. Ex editione Augustiniana in fine addidimus, quæ alibi desiderantur.

Primus, quem scimus, has Interrogationes et Responiones de Genesi publici juris fecit Menardus Moltherus anno 1525, in 8° Haganoæ; ubi iteratis typis anno 1529 in eadem forma comparuit sub hoc titulo: *Albini, Caroli illius Magni olim præceptoris, in Genesin Quæstiones*. Huic sæe editioni Moltherus epistolam dedicatariam præfixit ad cl. virum D. Laurentium Truchsess a Bomersfelden sanctæ Moguntinensis Ecclesiæ decanum. Inde quæ ad commentationem tum hujus opusculi, tum ipsius auctoris pertinent, huc ob illius editionis raritatem transcribere operæ pretium fuerit.

• Videbatur mihi non indecens, inquit editor eruditus, ut ad te, cui ingenium dextrum et semper expromptum est, Albini in Genesin Quæstiones mitterentur, ut quanto intervallo a prisca illa studiorum simplicitate nostro sæculo quidam, qui simplicem

• In cod. ms. Vaticano 289 hic opusculi titulus est, *Quæstionculæ Albini in Genesin*.

A illum sacræ Scripturæ sensum huc illucque, sursum deorsum, veluti austri nimboso impetu ferunt et vertunt, absint, intelligeres. Nec est ut auctorem commendem; commendat ipsum antiquitas, conditioque; quippe Caroli illius Magni præceptor fuit in disciplinis liberalibus. . . Hoc exemplar cum mihi insignes pietate et humanitate viri Joannes Enolfus decanus, et Pancratius Thiel scholasticus regalis ecclesiæ divi Ciriaci prope Vangionum WORMATIAM commodato dedissent (pertinet enim ad ejusdem ecclesiæ bibliothecam), ut avidus fenerator nolui monetam vetustam condere. . . Possem ex scribentibus quibusdam quosdam integros locos hinc sumptos demonstrare: sed hoc nolim sic accipi, quasi diligentiam illorum reprehendere vel cornicem cum suis plumis exornatum denudare velim; sed ut verissimum agnoscamus, quod ille ait: nullum esse jam dictum, quod non dictum sit prius. Proinde nil tam accurate scribitur, quod a veteribus illis viris, utique emunctæ naris, exactissimo judicio, et extremis censurarum limis non fuerit scriptum expolitumque. » Hæc Moltherus.

Ex laudata hac editione Moltheriana opusculum hocce in veterum quorundam theologorum elenchum, cui titulus: ΜΗΡΟΠΡΕΣΒΥΤΗΚΟΝ, edit. Basileæ anno 1550 relatum est, et ibidem pag. 445 et seqq. habetur. Rursus post annos quinq. in eadem urbe insertum fuit *Orthodoxographiæ veterum sanctorum Patrum*. Posthac Magarinus de la Bigne illud tom. IX *Bibl. Patrum* editionis Parisiensis de anno 1579 inseri curavit, ac demum Cl. Andreas Quercetanus ope codd. mss. VV. CC. Thuanii et Puteanorum fratrum emendatius et auctius reddidit.

In nostra hac editione duos optime notæ codices mss. sæc. IX in nostra sancti Emmerami bibliotheca servatos præ manibus habuimus, eorumque ope variantes lectiones adnotatæ; menda plurima priorum editionum sublata, et non paucæ lacunæ explete sunt. Variantes lectiones et suppleta in textu uncinis inclusimus.

305 PRÆFATIO ALCUINI.

Dilectissimo in Christo fratri Singulfo presbytero Alcuinus salutem.

Quia individuus et fidelis mihi, charissime frater, socius tanto tempore [*Al.*, tantopere] fuisti, et quia te sacræ lectionis studiosissimum esse novi, paucas interrogationes de libro Geneseos, quas, ut recorder, per vices a me exquisisti, pariter congregatas tuo

• Eucher. in Gen. lib. III, pag. 183-188.

nomini dicavi, ut haberes unde tuam posses memoriam recreare, quæ sæpe perdit quod servare debet, nisi in thesauro litterarum reconditum teneat, maxime nobis, qui sæculi occupationibus distrahimur, et diversis itinerum molestiis fatigamur. Et quod [Ms., quia] pondera librorum nobiscum portari nequeunt, ideo aliquoties brevitati studendum est, ut sit levi pondere pretiosa sapientiæ margarita, et habeat fessus ex itinere viator quo se recreet, licet ex pondere portantis manus non gravetur. Sunt in eodem libro difficillimæ quæstiones plurimæ, quas ad præsens tangere non libuit, vel etiam non licuit; vel quod de illis me non interrogasti. Hæ etiam maxime historicæ sunt et simplici responsione contentæ: illæ vero majoris inquisitionis, longiorisque tractatus indigent [Cod. ms., et longiorem habere indigent tractatam]. His tantum, dilectissime frater, esto contentus: et siquid in eis perperam dixerim, tu frater [Ms., fraterno stylo] nos corrigere studeas; siquid vero bene, non mihi, sed largitori gratias age; qui et te proficere, et me tibi sufficere ex donis suis faciat, sine quo nihil possumus, in quo omnia possibilis sunt credenti; qui creditam suæ nobis pecuniæ largitionem, in laudem nos et gloriam sui nominis multiplicare faciat.

— Interrogatio 1. Quomodo convenit quod in Genesi legitur: *Requievit Deus die septimo ab omnibus operibus suis* (Gen. 11, 2), et in Evangelio: *Pater meus usque modo operatur et ego operor* (Joan. v, 17)?

— Responsio. Requievit a novarum conditione^a et creatione creaturarum, non a conditarum gubernatione. Et ideo Deus [tunc] creator in sex dierum creatione putandus est, nunc vero gubernator in totius mundi creaturis [Ms., naturis].

Inter. 2. Quot creaturas rationales [Ms., rationabiles] condidit Deus? — Resp. Duas. Angelos et homines: et cælum angelis, et terram hominibus habitationem.

Inter. 3. Quare angelicum peccatum silentio in Genesi absconditum est et hominis patefactum? — Resp. Quia angelicum vulnus Deus non prædestinavit curare, hominis vero sanare prædestinavit.

Inter. 4. Cur summi angeli peccatum insanabile fuit, et hominis sanabile? — Resp. [Quia] angelus sui sceleris inventor fuit, homo vero alterius fraude seductus [fuit]. Item, quanto sublimior angelus in gloria, tanto major in ruina: homo vero quanto fragilior in natura, tanto facilius ad veniam.

Inter. 5. Cur homo suæ potestatis auctor est creatus? — Resp. Ut sibi ipse auctor esset [sive] ad vitam, sive ad mortem. Si vero necessitate [Ms., necessitati] esset subjectus, tunc nec boni operis haberet gloriam, nec mali poenam: sed esset quasi unus [Al., unum] ex pecoribus.

Inter. 6. Cur [enim] in paradiso lignum vitæ et lignum scientiæ boni et mali creatum est? — Resp. Ut per illud potuisset homo immortalis esse, per hoc vero mortalis; ligno vitæ quasi medicina, ut incor-

ruptibilis esset, utebatur [Ms., uteretur]: ligno autem scientiæ boni et mali, quasi ut veneno, ut moreretur.

Inter. 7. Quare Adam mundi dominus legem accepit? — Resp. Ut non tanto extolleretur dominio, sed in observatione mandati sciret se subjectum Creatori [Ms., Conditori] suo.

Inter. 8. Quid est, quod Deus inspiravit in faciem Adæ spiraculum vitæ (Gen. 11, 7)? — Resp. Inspiratio Dei [in] faciem hominis traditio [Ms., conditio] est animæ rationalis.

306 Inter. 9. Cur homo sexto die creatus est, cum propter rationem nobilior cæteris esset creaturis, quæ ante [Edit., se] [sex diebus] factæ sunt? — Resp. Ut primum Creator mundum quasi domum præpararet, et post introduceret habitatorem, id est, dominum domus.

Inter. 10. Quare Creator in Adæ [delicto (Edit., maledicto)] terræ maledixit et non aquis (Gen. 11, 17)? — Resp. Quia de terræ fructu [Ms., de terra fructum] contra interdictum manducavit homo, non de aquis bibit; et quod [Ms., quia] prædestinavit Deus in aquis abluere peccatum, quod de fructu terræ contraxit homo.

Inter. 11. Quare terrestria animalia plus maledictionis habent quam aquatilia? — Resp. Quia plus de maledicta terra vivunt quam aquatilia; et ideo Christus post resurrectionem de pisce manducare voluit, non de aliquo animali terrestri (Luc. xxiv, 43).

Inter. 12. Quare ipse Creator hominis peccatum per seipsum expiare voluit, et non per angelum? — Resp. Quia non sufficiebat unius angeli meritum ad redemptionem totius generis humani; nec tantum sceleris [Ms., scelus] incurrisset diabolus in nece angeli, quantum incurrit in nece Creatoris.

Inter. 13. Cur diabolus tam infestus est hominum saluti? — Resp. Propter odium in Creatorem et invidiam in hominem, et desperationem suæ salutis.

Inter. 14. Quare Deus in principio [humano generi] legem non dedit quam postea per Moysen tradidit? — Resp. Quia in hominibus primis diu lex bonæ naturæ servabatur; at ubi naturalis lex evanuit, oblata consuetudine peccandi, data est lex literæ per Moysen, ut bona quæ sciebantur auctoritatem haberent, et quæ latere cœperant, manifestarentur; et ut terror disciplinæ corrigeret delinquentes, et fidem reformaret in Deum.

Inter. 15. Ut quid Abel sacrificium susceptum est, et Cain refutatum (Gen. 14, 4)? — Resp. [Quia] Abel Deo optima et naturalia offerebat, Cain vero viliora et humana inventionem excogitata, ut putarero.

Inter. 16. Cur Abel in Evangelio singulariter justus nominatur (Matth. xxiii, 35)? — Resp. [Quia] tria maxima [Al., maximæ] justitiæ præconia in eo esse leguntur, virginitas, sacerdotium [et] martyrium [Al., virginitatis sacerdotum et martyrum], in quibus primus Christi figuram gessit, qui fuit virgo, sacerdos et martyr.

^a Verba et creatione omittuntur in codd. mss.

Inter. 17. Quare Enoch tanto tempore servabatur a morte (*Gen. v, 23*)? — *Resp.* Ut ostenderetur quid omnes homines potuissent, si non peccassent.

Inter. 18. Cur idem Enoch moriturus est (*Apoc. xi, 3*)? — *Resp.* Ut debitum solvat humanæ naturæ, et quod Christus voluit [*Ms., noluit*], nullus possit, id est, non mori.

Inter. 19. Quot modis est operatio divina? — *Resp.* Quatuor. Primo, quod in verbi [Dei] dispensatione omnia æterna sunt. Secundo, quod in materia informi qui vivit in æternum, creavit omnia simul (*Eccl. xviii, 1*). Tertio, quod per opera dierum sex varias distinxit creaturas. Quarto, quod ex primordialibus seminibus non incognitæ oriuntur naturæ, sed notæ sapius, ne pereant, reformantur.

Inter. 20. Quæ creaturæ de nihilo factæ sunt? — *Resp.* Cælum, terra, angeli, lux, aer, aqua [et] anima hominis.

Inter. 21. Quot elementis mundus constat? — *Resp.* Quatuor: igne, aere, aqua, terra.

Inter. 22. Quæ est singulorum natura elementorum? — *Resp.* Ignis calidæ et aridæ est naturæ; aer [vero] calidæ et humidæ; aqua humidæ et frigidæ; terra frigidæ et aridæ [*Ed., aquæ*] est naturæ.

Inter. 23. Cujus naturæ cælum esse fertur? — *Resp.* Ignæ, rotundæ atque volubilis.

Inter. 24. Si volubile [est] cur non cadit? — *Resp.* Rueret [vero] propter nimiam celeritatem, ut sapientes mundi dixerunt, si non planetarum occurso [*Edit.* hoc cursu] moderaretur.

Inter. 25. Cur Deus senario numero mundi creationem [*Ms., creaturas*] perfecit? — *Resp.* Quia ille numerus perfectus juxta arithmeticæ disciplinæ rationem legitur esse; et ut ostenderet Deus omnia perfecta et valde bona se condidisse.

307 *Inter. 26.* Quid est: *In principio creavit Deus cælum et terram*? — *Resp.* In Filio perfecit [*Ms., fecit*] Deus cælum et terram?

Inter. 27. Cur dictum est, *plantaverat Deus paradisum a principio* (*Gen. ii, 8*)? — *Resp.* Hieronymus vult [quod] ante conditionem cœli et terræ paradisum plantatum esset [*Edit., esse*].

Inter. 28. Quid in cœli terræque nomine significatur, quando dicitur: *In principio fecit Deus cælum et terram* (*Gen. i, 1*)? — *Resp.* Informis illa materia, quam de nihilo fecit Deus, appellata est primo cælum et terra: non quia jam hoc erat, sed quia jam hoc esse poterat. Nam secundo die cælum istud sidereum factum esse legitur, et tertio die terram apparuisse et vestiri floribus cœpisse. Sive, in cœli et terræ nomine spirituales et terrenæ creaturæ intelligi possunt.

Inter. 29. Quid est: *Spiritus Domini ferebatur super aquas* (*Gen. i, 2*)? — *Resp.* Non pervagatione [*Edit., per vagationem*], sed potestate, et regentis imperio, ad formandum et vivificandum informem materiam, quæ hoc loco aquæ nomine significatur [*Ms., significari potest*].

Inter. 30. Quid est: *Terra autem erat invisibilis et*

incomposita (*Ibid. ex vers. LXX*)? — *Resp.* Invisibilis propter obscuritatem; incomposita propter deformitatem.

Inter. 31. Quid est quod dicitur: *Dixit Deus; fiat lux* (*vers. 3*)? — *Resp.* Dixit, pro fecit, scriptor posuit, ut celeritatem vel facilitatem operis Dei ostenderet.

Inter. 32. Quid est: *Appellavit Deus lucem diem* (*vers. 5*)? — *Resp.* Id est, appellari fecit.

Inter. 33. Quare prima die lux creata legitur? — *Resp.* Congruit operibus Dei, ut prima die a [*Ms., de*] luce æterna lux temporalis primo fieret, ut esset unde cætera quæ crearet, apparerent.

Inter. 34. Quid est: *Factum est vespere et mane dies unus* (*vers. 5*)? — *Resp.* Id est finis operis perfecti, et initium operis incœpti.

Inter. 35. Quid est: *Vidit Deus quod esset bonum*? — *Resp.* Id est, in ea bonitate placuit ut maneret, in qua placuit ut fieret, quod fecit.

Inter. 36. Quare de solo homine dictum est: *Faciamus hominem* (*Gen. i, 26*); de aliis autem creaturis legitur: *Dixit Deus*? — *Resp.* Ut videlicet, quæ [*Ms., quia*] rationalis creatura condebatur, cum consilio facta videretur, et ut ejus nobilitas ostenderetur.

Inter. 37. Cur plurali numero dixit: *Faciamus*? — *Resp.* Ut ostenderetur trium una operatio personarum.

Inter. 38. In quo est homo conditoris sui imago? — *Resp.* In interiori homine.

Inter. 39. Cur utrumque, imago et similitudo? — *Resp.* Imago in æternitate, similitudo in moribus.

Inter. 40. Cur iterum dixit: *Creavit Deus hominem ad imaginem suam* (*vers. 27*); cum antea dixisset: *ad imaginem nostram*? — *Resp.* Ut utrumque, et pluralitas personarum, et unitas substantiæ insinuaretur.

Inter. 41. Quare de solo homine creato non dicitur singulariter: *Vidit Deus quod esset bonum*, sicut de cæteris creatoris dictum est? — *Resp.* Quia postquam homo creatus est, dicebantur omnia valde bona, quasi ante essent singula bona: propter hominem autem omnia valde bona, quod [*Ms., quia*] omnia in decorem hominis creata essent [*Ms., sunt*]; homo vero in gloriam et laudem Conditoris sui factus est.

Inter. 42. Quid est quod legitur [*Ms., dixit*]: *Requievit Deus die septimo ab omnibus operibus suis* (*Gen. ii, 2*)? — *Resp.* Si [enim] dividas septenarium numerum in unum et sex, erunt duo primi numeri perfecti: unitas vero in seipsa natura et potestate perfecta est; senarius vero numerus primus opere et actu perfectus est, et partibus suis impletur: nam unum, duo, tria faciunt sex. Significatur ergo [*Ms., vero*] [in] requie diei septimi, quod Deus ante creationem mundi in seipso natura et potestate perfectus est, et æternaliter in seipso habet requiem; creaturæ vero actu ab ipso creationis accepto habent per ip-

sum in suis naturis perfectionem quamdam, et [Ms. A omittit et] requiem in operatione **308** obedientiæ, et maxime ratioabiles creaturæ in [Ms. om. in] eo bono beatæ sunt, ut in conditore suo requiescant.

Inter. 43. Cur de die sabbati dicitur: *Benedixit Deus diei septimo et sanctificavit illum (vers. 3)*, cum de aliis diebus non legatur hoc eum dixisse? — *Resp.* Ut ostenderet sanctorum requiem post sex hujus sæculi ætatum labores, in æterno sabbato et benedicta requie quieturam [Ms., quieturos], sicut dicturus est: *Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum (Matth. xxv, 34)*. Ideo et ille dies sine vespera legitur, quod ultima requies sanctorum sempiterna est.

Inter. 44. Cur dixit: *Istæ sunt generationes cæli et terræ (Gen. ii, 4)*? — *Resp.* Contra eos [facit] qui mundum sine initio et semper fuisse affirmant.

Inter. 45. Cur [dixit: *In die quo fecit cælum et terram (vers. 4)*], et non: *in diebus*? — *Resp.* Diem (vero) pro toto tempore primordialis creaturæ posuit, sicut et Apostolus: *Ecce (nunc) dies salutis (II Cor. vi, 2)*, diem totum tempus intelligi voluit, quo sancti in hac vita pro æterna salute laborant.

Inter. 46. Quid est [quod dicit]: *Omne virgultum agri (Gen. ii, 5)* antequam oriretur in terra? — *Resp.* Ut celeritatem operis Dei insinuaret; id est, antequam aliqui fructus ex terra crescendo orirentur aut germinarent, repente omnes campi et colles herbes erant et arboribus cooperti.

Inter. 47. Quid est: *Non enim pluerat Dominus Deus super terram (vers. 5)*? — *Resp.* Ut intelligeretur quantum prima terræ germinatio a moderna distabat, quæ morulis ad pluviarum irrigationem vix tandem, et tarde perficitur: illa vero ad jubentis imperium mox exorta apparuit.

Inter. 48. Quid est [iterum, quod dixit]: *Fons ascendebat de terra irrigans universa super faciem [Ms., universam superficiem] terræ (Gen. ii, 6)*? — *Resp.* Aut de solo dicit paradiso, qui uno fonte irrigari creditur; aut, si de tota terra intelligendum est, omnem aquarum abundantiam intelligi voluit.

Inter. 49. *Formavit igitur (Dominus) Deus hominem de limo terræ (Gen. ii, 7)*. Quid igitur? Num non ante, die sexto, homo legitur esse creatus? — *Resp.* Jam stricte [Ms., strictim; al. omitt.] prius per anticipationem de hominis creatione dixit, quam modo per recapitulationem plenius exponere aggressus est.

Inter. 50. Quid est, quod dixit: *Formavit igitur Dominus Deus hominem de limo terræ, et inspiravit in faciem ejus spiraculum vitæ*? — *Resp.* Quia videlicet in corporis et animæ substantiam factus est, e quibus corpus de limo (terræ) formatum est; anima vero de nihilo Deo inspirante creata.

Inter. 51. Quid est, quod dixit [Ms., dicitur]: *Et posuit Deus hominem in paradiso voluptatis, ut operaretur et custodiret illum (Gen. ii, 15)*? [Nunquid homini laborare in paradiso opus fuit]; aut a quo custodire illum [Edit., illud; al. custodiri ille] debuit? — *Resp.* Non enim [homini erat] laboris afflictio in paradiso, sed voluntatis exhilaratio; cum ea

quæ Deus creaverat humani operis adiutorio lætius seraciusque [Ms., veracius] provenirent. *Et custodiret illum*, ut custodiret eundem paradysum sibi ipsi, et [Ms., ne] si aliquid amitteret, ut inde mereretur expelli.

Inter. 52. Cur dictum est: *Lignum scientiæ boni et mali (Gen. ii, 9)*? — *Resp.* Non quod ipsam lignum in sua natura rationale esset, vel scientiam boni et mali habuisset; sed quod homo in eo exponeri et scire potuit quid esset inter obedientiæ bonum et inobedientiæ malum.

Inter. 53. Quid significat in eo quod dixit: *Morte morieris (vers. 17)*? — *Resp.* Duplicem hominis mortem designat, id est, animæ et corporis. Animæ mors est, dum propter peccatum quodlibet animam Deus deserit. Corporis mors est, dum propter necessitatem quamlibet corpus deseritur ab anima. Et hanc duplam hominis mortem Christus sua simpla [morte] destruxit. Nam sola carne mortuus est ad tempus, anima vero nunquam, quia nunquam peccavit.

Inter. 54. Unde dicitur: *Adduxit ea ad Adam, ut videre: quid vocaret ea (Gen. ii, 19)*? — *Resp.* Non circuitu locali adducens, sed occulto nutu suæ potentiae voluit ut venirent.

309 *Inter. 55.* Cur voluit Deus ut homo cunctis animalibus nomina imponeret? — *Resp.* Ut homo intelligeret seipsum, quanto melior esset cunctis animalibus ex rationis discretionem, et eo magis conditorem suum diligeret, quo se meliorem aliis viventibus intelligeret.

Inter. 56. Cur dicitur: *Adæ vero non inveniebatur adjutor similis ejus (Gen. ii, 20)*? — *Resp.* Quia inter omnia animalia terræ nullum rationale inveniebatur, nisi ille solus.

Inter. 57. Cur mulier de latere viri dormientis edificata legitur, et non de terra plasmata, sicut vir (vers. 22)? — *Resp.* Certe mysterii causa significans, quod Christus propter Ecclesiam in cruce dormivit, ex cujus latere fons salutis nostræ manavit.

Inter. 58. Quomodo convenit Christo quod dictum est: *Propter hoc relinquet homo patrem et matrem, et adhærebit uxori suæ (Gen. ii, 24)*? — *Resp.* Reliquit patrem, quia non in ea forma apparuit hominibus, qua æqualis est Patri. Reliquit matrem dum synagogam deseruit Judæorum, de qua secundum carnem natus est, ut adhæreret Ecclesiæ, quam ex gentibus congregavit.

Inter. 59. Quare non erubescabant Adam et Eva, dum nudi erant (Gen. ii, 25)? — *Resp.* Quia nullam legem senserunt in membris suis repugnantem legi mentis suæ: nihil enim putabant velandum, quia nihil senserunt refrenandum. Nam in pœnam peccati evenit homini, ut ipsa sua caro rebellis ei esset in motibus suis, quia ipse rebellis erat creatori suo in actibus suis.

Inter. 60. Unde *serpens callidior dicitur cunctis animalibus terræ (Gen. iii, 1)*? — *Resp.* Non ex sua natura, sed ex diabolici spiritus inflatione. Utebatur enim serpente diabolus quasi organo ad perpetuandam calliditatis suæ malitiam.

Inter. 61. Cur tentari Deus hominem permisit, quem consentire præsciebat? — *Resp.* Quia magnæ laudi [*Ms.*, laudis] non esset, si ideo homo non peccasset, quia malefacere non potuisset. Nam et hodie sine intermissione [per universum] genus humanum ex insidiis diaboli [homines] tentantur [*Edit.*, tentatur], ut ex eo virtus tentati probetur, et palma non consentientis gloriosior appareat.

Inter. 62. Si serpens sonum verborum ejus qui per eum loquebatur intelligere potuit? — *Resp.* Non est credibile eum intelligere potuisse quæ per eum diabolus agebat; sed sicut dæmoniacus et mente captus loquitur quæ nescit, ita serpens verba edebatur quæ non intelligebat.

Inter. 63. Cur mulier ad interrogata serpenti respondet [*Ms.*, respondit] (*Gen.* iii, 2)? — *Resp.* Ut prævaricatio ejus esset inexcusabilis, cum nullo modo dicere potuit se oblitam esse mandati quod serpenti prodidit.

Inter. 64. Cur homo factus est in liberum arbitrium? — *Resp.* Quia noluit creator hominem cuiuslibet servum creare, quem ad imaginem suam fecit, quatenus ex voluntario bono laudabilis appareret, vel appetitu malo damnabilis.

Inter. 65. Quæ est libertas vera? — *Resp.* Maxima [autem] libertas est servire justitiæ, et a peccato esse liberum.

Inter. 66. Quomodo potuit mulier credere serpentis sermonibus, quod divinitus a re bona fuisset prohibita? — *Resp.* Quia forte ante inerat menti illius amor quidam propriæ potestatis, et quædam de [se] superba præsumptio, quæ per illam tentationem fuerat vincenda et humilianda.

Inter. 67. Cur mulier consideravit lignum post serpentis persuasionem (*Gen.* iii, 6)? — *Resp.* Ut exploraret si quid in eo mortiferum esset; dum autem nihil in eo tale reperiret, confidentius gustavit ex eo.

Inter. 68. [Sed] unde vir consentit feminæ? — *Resp.* Quia forte illam eo cibo mortuam non esse cernebat; et potuit fieri, ut putaverint alicujus significationis causa dixisse creatorem: Si manducaveritis ex eo, morte moriemini (*Gen.* ii, 17).

Inter. 69. Ad quid aperti sunt oculi eorum (*Gen.* iii, 7)? — *Resp.* [Quo] nisi ad invicem concupiscendum? quod eis ad poenam mox post peccatum evenit.

310 *Inter. 70.* Cur ad folia ficulni [*Ms.*, ficulneæ] turbati concurrerunt [*Ms.*, concurrerunt] (*Gen.* iii, 7)? — *Resp.* Quia gloriam simplicis castitatis amiserunt, ad duplicem libidinis pruriginem confugerunt. [Ideo Dominus Jesus dixit Nathanaeli: Cum esses sub ficu, vidi te (*Joan.* i, 48), id est, cum esses sub ficu originalis peccati, per misericordiam vidi te, et ideo descendi liberare te.]

Inter. 71. Quid est quod post meridiem abscondit se Adam et uxor ejus (*Gen.* iii, 8)? — *Resp.* Id est, post beatam [*Edit.*, beatæ] paradisiacæ felicitatis lucem in hujus sæculi caliginosam miseriam [*Edit.*, caligine a miseria] se absconderunt.

Inter. 72. Cur Deus quasi nesciens interrogavit, ubi esset Adam (*Gen.* iii, 9)? — *Resp.* Non utique ignorando quæsit, sed increpando admonuit ut attenderet ubi esset, et unde cecidisset.

Inter. 73. Unde [se] a Domini præsentia abscondi posse putabat? — *Resp.* Hæc ei insipientia de peccati poena accidit, ut eum hoc latere putet [*Ms.*, eum latere velle quem], quem latere nihil potest.

Inter. 74. Cur Adam peccatum in mulierem detorsit (*Gen.* iii, 12)? — *Resp.* Ad cumulum peccati sui superbe respondit, [et] non humiliter; quasi querimoniam in Deum dirigeret cur ei talem dedisset sociam, unde ei peccati occasio esset. Similiter et mulier suæ culpæ causam in creatorem refert, quare [*Al.*, quia] serpentem, per quem deciperetur [in paradiso] creaverit.

Inter. 75. Quare non est interrogatus serpens cur hoc fecerit? — *Resp.* Quia forte id non sua natura vel voluntate fecerat, sed diabolus de illo et per illum fuerat operatus. Ideo dicitur ei: Super pectus tuum gradieris et terram comedes (*Gen.* iii, 14), siquidem in pectore calliditas nequitiarum ejus indicatur; qui et terram devorat, dum luxuria et libidine peccantium pascitur et delectatur [*Al.*, dilatatur]. Nam [et] sicut diabolus per serpentem loquebatur, ita et in serpente maledicatur.

Inter. 76. Quid est semen mulieris, vel [semen] serpentis (*vers.* 7)? — *Resp.* Semen mulieris est totam genus humanum; semen serpentis, originalis peccati primordium: quæ duo semina ex præcepto divino continuum inter se odium gerere debent, ut non faciamus quæ diabolus vult, quia ille nunquam vult nobis profutura.

Inter. 77. Quid est caput serpentis et calcaneum mulieris (*Gen.* iii, 15)? — *Resp.* Caput serpentis est illicitæ suggestionis cogitatio, quod nos omni intentione contere atque allidere debemus ad petram, qui est Christus. Calcaneum mulieris est extremum vitæ nostræ tempus, quo diabolus nos acrius impugnare satagit, cui si viriliter resistimus, victoriam perseverantiæ cum salute nostra accipiemus.

Inter. 78. Quæritur, dum dicitur: Et sub viri potestate eris (*Gen.* iii, 16; *Gal.* v, 6; *I Joan.* iv, 18), si ante peccatum [quoque] mulier sub potestate viri esset? — *Resp.* Fuit utique, sed ea servitute, quæ per dilectionem operatur, et foras mittit timorem; post vero, conditionali servitutis timore, quæ per disciplinam operatur.

Inter. 79. Cur spinas et tribulos germinavit terra (*Gen.* iii, 18)? — *Resp.* Per peccatum enim hominis terra maledicta est, ut spinas pareret et venenosas herbas ad prenam vel [ad] exercitationem mortalium, ut ante oculos homo semper habeat originale crimen et vel sic admonitus [aliquando] se avertat a peccatis.

Inter. 80. Cur Deus fecit homini tunicas pelliceas (*vers.* 21)? — *Resp.* Ut eos mortales fuisse insinuaret.

Inter. 81. Quomodo Dominus Deus dixit de hominibus

post peccatum : *Ecce Adam factus est quasi unus ex nobis (vers. 22)?* — *Resp.* Propter sanctam Trinitatem plurali numero dixit *ex nobis*; sicut et in creatione ejus : *Faciamus hominem ad imaginem (Gen. 1, 26)*. Hic utitur voce deterrentis, ad incutiendum aliis, ne peccarent, timorem; vel sensu exprobrantis, quia non solum non fuerat factus qualis fieri voluerit, sed nec illud quod factus fuerat, conservaverit.

Inter. 82. Quid est Cherubin, vel *flammeum gladium atque versatilem, ad custodiendam viam ligni vitæ* posuit (*Gen. 111, 24*)? — *Resp.* Id est, per angelicum **311** ministerium ignea quædam custodia : quæ tamen bene, quod versatilis dicitur, significat quandoque illam removendam esse a paradisi janiis.

Inter. 83. Unde noverat Cain Dominum ad munera ejus non respexisse, et ad munera Abel respexisse (*Gen. 1v, 5*)? — *Resp.* Igne misso de cælis, ut creditur, hostiam Abel suscepit, ut sæpissime factum offerentibus viris sanctis legimus; Cain vero ipse sacrificium suum consumere igne debebat.

Inter. 84. Quid est, [quod] Dominus dixit ad Cain : *Nonne si bene egeris recipies, sin autem male, statim in soribus peccatum tuum aderit (vers. 7)?* — *Resp.* Id est, si pura mente obtuleris sacrificium, recipies, respiciente Deo ad te et ad sacrificium tuum; sin autem male egeris, intrantem te vel exeuntem semper peccatum tuum comitabitur, et desinet Dominus custodire introitum tuum et exitum tuum.

Inter. 85. Quomodo intelligendum [sit] *sub te erit appetitus tuus [Ms., ejus], et tu dominaberis illius (vers. 7)?* — *Resp.* Tu quia liberi es arbitrii, non habet peccatum super te dominium, sed tu super illud; et in tua potestate est sive compescere, sive concupiscere illud.

Inter. 86. Quare Dominus interrogavit Cain : *Ubi est Abel frater tuus (vers. 9)?* — *Resp.* Non tanquam ignarus, sed tanquam iudex reum, quem puniat. Cui Cain ad cumulum peccati sui fallaciter ac superbe respondit.

Inter. 87. Quomodo vox sanguinis Abel clamat ad Dominum (*vers. 10*)? — *Resp.* [Id est] homicidii illius reatus in conspectu [justi] iudicis apparebat.

Inter. 88. Unde Cain maledicitur in peccato suo, [in peccato vero Adæ terra maledicitur] [*Edit.*, cum prius terra in opere Adæ sit maledicta]? — *Resp.* Quia Cain sciebat damnationem prævaricationis primæ, et non timuit originali peccato fratricidii [*Edit.*, homicidii fratris] superaddere scelus; ideo majore maledictione dignus habebatur.

Inter. 89. Quod est signum Cain, quod posuit [ei] Deus, ut non occideretur (*vers. 15*)? — *Resp.* Ipsum videlicet signum, quod tremens et gemens, vagus et profugus semper viveret; nec audere eum uspiam orbis terrarum sedes habere quietas. Et forte [idcirco] civitatem condidit, in qua salvari posset (*vers. 17*).

Inter. 90. Cur ipse se morte damnavit dicendo : *Omnia qui inveniet me, occidet me (vers. 14)?* — *Resp.* Desperando dixit, vel ut compendio mortis cruciatus evaderet præsentem.

Inter. 91. Quomodo septuplum punietur, qui occiderit Cain (*vers. 24*)? — *Resp.* Solet [enim] septenarius numerus in Scripturis sanctis sæpissime plenitudine cujuslibet rei poni : quasi dixisset gravissima ultione puniendum esse, qui [nec] tantæ damnationis acerbitate admonitus a sanguine effundendo [voluit (*Edit.*, nollet)] manus cohibere.

Inter. 92. Quid est, quod legitur Lamech dixisse, cum occideret Cain : *Septuplum de Cain vindicetur, de Lamech autem septuagies septies (vers. 24)?* — *Resp.* Quia homicidii peccatum [*Ms.*, reatum] septima generatione diluvio vindicatum esse legitur; adukerit vero scelus, quod primus omnium Lamech in duabus commisit uxoribus, non nisi sanguine Christi expiandum esse, qui septuagesima et septima generatione venit in mundum.

Inter. 93. Unde evenit diabolo prima [*Ms.*, primo] mala voluntas? — *Resp.* Cum [vero] causa miseriæ malorum angelorum quæratur, ea merito occurrit, quia noluerunt ad illum custodire fortitudinem suam, qui est summum bonum, sed aversi sunt ab illo et ad seipsos conversi sunt [et] sua propria delectati potestate. Et iste primus defectus est et prima inopia rationalis creaturæ. Et hoc vitium quid aliud, nisi superbia, nuncupatur?

Inter. 94. Quid est malum? — *Resp.* Malum [vero] nihil est per se, nisi privatio boni : sicut tenebræ nihil sunt, nisi absentia lucis.

Inter. 95. Cur per tres filios Noe secunda origo sæculi surrexit (*Gen. vi*)? — *Resp.* Ut tres partes mundi a trium generatione implerentur. Porro Sem in filiis suis Asiam, [et] Cham Libyam, [et] Japhet Europam possidebat.

Inter. 96. De quibus dixit : *Cum cepissent homines multiplicari super terram et filias procreassent.* [Et iterum] *videntes Filii Dei filias hominum quod 312 essent pulchræ (Gen. vi, 1, 2)?* — *Resp.* Filias hominum, progeniem Cham; et filios Dei sobolem Seth [*Ms.*, Sem] appellare Scriptura voluit. Hi avita benedictione religiosi; illæ paterna maledictione impudicæ [*Ms.*, illi ... impudicæ] : sed postquam filii Seth [*Ms.*, Sem] concupiscentia victi ex filiabus Cham connubia junxerunt, ex tali conjunctione homines immenso corpore, viribus superbi, moribus [inconditi], quos Scriptura gigantes nominat, procreati sunt.

Inter. 97. Quid est, quod dixit : *Non permanebit spiritus meus in homine in æternum, quia caro est (Gen. vi, 3)?* — *Resp.* Spiritus [enim] hoc loco iram significat, et caro fragilitatem humanæ naturæ; quasi dixisset : [quia] fragilis est in hominibus conditio, non ad æternos [eos] servavo cruciatus, sed hinc [*Ms.*, hic] restituum quod merentur.

Inter. 98. Quid significat præfinitus ille numerus : *Erunque dies illius centum viginti anni [Ms., annorum]?* — *Resp.* Datus est ille numerus ad agendam poenitentiam humano generi; sed contemptores prævenit vindicta : nam post centum annos venit diluvium.

Inter. 99. Quid est, quod Deus dicit : *Pœnitet me fecisse hominem.* Et iterum : *Tactus dolore cordis [sui]*

intrinsecus (vers. 6). Nunquid in Deum poenitentia aut dolor cordis cadere potest? — *Resp.* Non Deum de facto suo poenitet, nec [*Ms.*, aut] dolet Deus sicut homo, cui est de omnibus rebus tam fixa sententia, quam certa praescientia: sed utitur Scriptura sancta usitatibus nobis verbis intelligibilibus, ut coarctet se nostrae parvitati, quatenus ex cognitis incognita cognoscamus.

Inter. 100. Noe vir justus et perfectus erat (vers. 9). Si nullus sine peccato, quomodo aliquis perfectus esse potest? — *Resp.* Perfecti hic [*Edit.*, hinc] [aliqui] dicuntur, non sicut perficiendi sunt sancti in illa immortalitate, qua æquabuntur angelis Dei; sed sicut esse possunt in hac peregrinatione perfecti.

Inter. 101. Quid est, quod dixit Deus ad Noe: Finis universae carnis venit (vers. 15)? — *Resp.* [*Universae carnis*] significat omnium mortalium [*Edit.*, omnes mortales], praeter illos qui in arca salvandi erant. Illi igitur quasi seminarium secundae originis servati sunt.

Inter. 102. Disperdam eos cum terra. Quomodo cum terra, dum terra postea remansit? — *Resp.* Tradunt [enim] doctores terrae vigorem et fecunditatem longe inferiorem esse post diluvium quam ante; et idcirco hominibus carnem [*Ms.*, carnes] edere licentiam esse datam; et ante [etiam] diluvium fructibus terrae solummodo victitasse homines.

Inter. 103. Quae sunt ligna levigata, de quibus arca praecipitur fieri (vers. 14)? — *Resp.* Fortia et insolubilia, de quibus alia translatio dicit, quadrata, ut arca nec ventorum vi, nec aquarum inundatione solveretur.

Inter. 104. Et bitumine linies. Quae est natura bituminis? — *Resp.* Bitumen est ferventissimum et violentissimum gluten, cujus est haec virtus, ut ligna, [quae cum bitumine] obliterata [fuerint], nec vermibus exedi, nec solis ardore, nec flatibus ventorum, nec aquarum possint inundatione dissolvi.

Inter. 105. Qualem ergo arcae speciem vel formam debemus intelligere (vers. 15)? — *Resp.* Ut videtur habuit quatuor angulos ex imo assurgentes, et iisdem paulatim usque ad summum in angustum attractis in spatium unius cubiti fuit collecta [*Ms.*, ut videtur quatuor angulis eam ex imo adsurgentem ... fuisse collectam]. Sic [enim] refertur quod in fundamentis trecenti cubiti in longitudine et in latitudine quinquaginta sint; et in altitudine triginta, sed collecta in cacumen angustum, ita ut cubitus sit longitudinis et latitudinis. Et vere nulla potuit tam conveniens et congrua arcae species dari, quam ut summo velut [e] tecto quodam angusto culmen [*Ms.*, culmine] diffunderet imbrium ruinas, et ima in aquis quadrata stabilitate consistens nec impulsu ventorum, nec impetu fluctuum, nec inquietudine animalium, quae intrinsecus erant, aut inclinari posset, aut mergi.

Inter. 106. Quomodo eam bicameratam et tricameratam intelligere debemus (vers. 16)? — *Resp.* Bicameratam in inferioribus, tricameratam vero in superioribus, ita ut quinque habitationum distinctiones

in ea esse advertamus; inferiora **313** ejus loca stercoreibus et spurcitiis esse deputata, ne animalia et praecipue homines limi fetore vexarentur. Huic autem superior et contigua camera conservandis pabulis animalium deputaretur. In hos ergo usus inferiores partes, quae bicameratae dicuntur, tradunt fuisse distinctas: superiores vero partes, quae tricameratae dicuntur, ad habitaculum primo bestiis vel animalibus immitioribus, vel serpentibus deputatas [esse]. Ab his vero congrua in superioribus loca mitioribus animantibus, stabulaque fuisse: supra omnia vero in excelso hominibus sedem locatam; ut pote sicut honore et sapientia antecedit, ita et loco cuncta praecelleret animalia. Et sic quinque mansiones in ea esse intelliguntur; prima, stercoreina; secunda, apothecaria; tertia, feris animantibus; quarta, mansuetis; quinta, hominibus.

Inter. 107. Quomodo de ostio quod in latere arcae edificabatur, intelligendum est? — *Resp.* Tradunt [autem etiam] ostium, quod ex latere factum est, eo loci fuisse, ut inferiora, quae dixit bicamerata infra se haberet; et quae dixit tricamerata, superiora a loco ostii appellata sunt. Et inde ingressa animalia universa, per sua quaeque loca, secundum quae supra diximus, congrua discretionem distincta [*Ms.*, discrepta] sunt.

Inter. 108. Quid habet mysterii mensura arcae? — *Resp.* Habet [enim] mysterium perfectum corporis Christi. Sexies enim trecenti habent intra se quinquaginta, et decies triginta. Sic enim humanum corpus, si jacentem metiaris hominem, sexies habet longitudo latitudinem, et decies altitudinem. Nam longitudo jacentis hominis a vertice usque ad vestigia metienda est, et a latere usque in latus, et altitudo a dorso in ventrem. Quae figura apte Christo convenire noscitur, propter longanimitatem omnia sufferentis fidei et amplitudinem charitatis, et sublimitatem spei aeternae.

Inter. 109. Ad quid fenestra in summitate arcae jubetur fieri? — *Resp.* Ut haberet unde emittere potuisset [*Al.*, emitti possent] aves ad explorandam terrae siccitatem.

Inter. 110. Quid sibi vult: Duo et duo, septena et septena (Gen. vii, 2). An quatuor ex immundis et quatuordecim ex mundis animalibus intelligere debemus introducenda esse? — *Resp.* Non duo et duo propter quatuor, sed propter masculum et feminam. Nam de immundis tantummodo duo, et de mundis solummodo septem.

Inter. 111. Cur immunda pari numero posuit, munda vero impari? — *Resp.* Ut haberet Noe unde hostias Deo immolaret ex mundis.

*Inter. 112. Unde pulchriora [*Ms.* pluriora] fuerunt munda, quam immunda?* — *Resp.* Propter futurum humano generi usum, quia ex mundi; debebatur hominibus, ut pulchriora [*Ms.*, plura] essent quae prederent quam quae nocerent.

Inter. 113. Quare [enim] solet, utrum in tanta capacitate arca describitur [esse], ut animalia tanta et

tot, cum mansiunculis convenientibus sibi et escis eorum, ferre potuerit? — *Resp.* Hanc quæstionem Origenes solvit cubito geometrico, asserens cubitam geometricum tantum valere, quantum nostri cubiti sex valent.

Inter. 114. Quid est quod dictum est ingressa esse omnia animalia [ad Noe] in arcam (*vers.* 9)? — *Resp.* Non Noe colligente, sed Deo jubente. Sicut dictum est in prima creatione: *Adduxit ea ad Adam, ut videret quid vocaret ea* (*Gen.* 1, 19). Sic divino nutu coacta animalia, sponte præfinito numero veniebant ad arcam.

Inter. 115. Quid de piscibus vel alitibus [*Ms.*, volatilia], quæ in aquis vel super aquas vivere possunt, intelligi debet; si in arca essent, an non; vel de sæctibilibus minutissimis, quales [sunt] sciniphes et muscæ et cætera talia? — *Resp.* Hanc [vero] quæstionem sanctus Augustinus, libro xv (Cap. 27, num. 4) De Civitate Dei, ita solvit: « Quæri solet de minutissimis bestiis, non solum quales sunt mures et stelliones, verum etiam quales locustæ, scarabæi, muscæ danique et pulices, utrum non ampliori numero in arca illa fuerint, quam qui est definitus cum hoc imperaret Deus. Prius admonendi sunt quos hæc movent, sic accipiendum quod dictum est: *Quæ reptant* [*Ms.*, repunt] *super terram* (*Gen.* 1, 20); ut necesse non fuerit conservari in arca, quæ possunt in aquis vivere, non **314** solum mersa, sicut pisces, verum etiam supernatantia sicut multæ alites. Deinde cum dicitur, *Masculus et femina* [erunt], profecto intelligitur ad reparandum [sexum]. Quis non videat quantum [ad genus (*Edit.*, quantum genus dici per hoc potest. Nec) dicitur pertinere (*Apud S. Aug. l. cit.*: ad reparandum genus dici, ac per hoc); ac per hoc nec] illa necesse fuerat ibi esse, quæ possunt sine concubitu de quibusque rebus vel rerum corruptionibus nasci; vel si fuerunt sicut in domibus consueverunt esse, sine ullo numero definito esse potuisse. Aut si mysterium sacratissimum quod agebatur, et tantæ rei figura etiam veritate facti aliter non posset impleri, nisi ut omnia ibi certo illo numero essent, quæ vivere in aquis, illius natura prohibente, non possent, non fuit ista cura illius hominis vel illorum hominum, sed divina. Non enim ea Noe capiens intromittebat, sed venientia et intrantia permittebat. Ad hoc enim valet quod dictum est, *intra-*

trabunt ad te, scilicet non in hominis actu, sed Dei [*Ms.*, divino] nutu. »

Inter. 116. Quomodo [enim] posteaquam clausum est ostium et nullus hominum extra arcam fuit, includi et bituminari extrinsecus ostium potuit? — *Resp.* Hoc sine dubio divini [*Ms.*, divinæ virtutis opus] operis fuit, ne ingrederentur aquæ per aditum, quod [*Fort.*, quem] humana non munierat manus.

Inter. 117. Quomodo Leones in arca vel aquilæ, qui consuerunt carnibus vivere, pasci potuerunt? — *Resp.* Forte et aliâ animalia [præter numerum definitum] propter aliorum escam, in arcam fuerunt missa; vel aliqua cibaria præter carnes a viro-sa-

A piente vel Deo demonstrata [*Ms.*, demonstrante] quæ talium quoque animantium escis convenirent; quod magis credibile est.

Inter. 118. De quibus animantibus dictum est: *In quibus erat spiritus vitæ* (*vers.* 15)? — *Resp.* Non solum de hominibus, sed etiam de cæteris omnibus, quæ vitali aura vescuntur.

Inter. 119. Si [enim] aqua [Olympum] transcendit quindecim cubitis, cujus altitudo hunc aerem turbulentum, ut fertur, transcendit, ubi dicitur nec nubes videri, nec ventos sentiri? — *Resp.* Si [enim] terra spatium illius tranquilli ætheris invadere potuit, cur non et aqua crescendo? Sunt tamen quidam qui putant nec terræ inæqualitatem talem [esse], nec montium altitudinem tantam ante diluvium fuisse sicut nunc est.

Inter. 120. Quid de pace et concordia, et unde se invicem non debellarent diversi generis animantia, sentiendum est? — *Resp.* Sicut [enim] Dei nutu adducebantur in arcam, ita et Dei nutu conservabantur in arca. Sive enim mansiunculis secundum genera sua dividerentur, sive junctim manerent, Dei [tamen] potentia gubernabantur.

Inter. 121. Quid de potu animalium sentiendum est, de quo nihil dicit Scriptura? — *Resp.* Sunt [quidam] qui putant unius diei escam in arca vel potum in multos profuisse dies animantibus, vel forsitan in totum annum. Sed dimittamus incertas conjecturas et concedamus divinæ potentiæ facere de creaturis suis quod voluit.

Inter. 122. Quæritur ubi corvus requieverit, si columba non invenit ubi requiesceret? — *Resp.* Potuit corvus cadaveri cujuslibet animantis insidere, quod columba naturaliter refugit.

Inter. 123. Quare magis terrena animalia perierunt cum homine quam aquatilia? — *Resp.* Propter maledictionem terræ, de qua vescabantur animalia terræ.

Inter. 124. Quid de animalibus sentiri debet quorum natura nec semper in aridis, nec semper in humidis vivere potest, sicut sunt lutri [et] vituli marini, et multa avium genera, quæ in aquis victum requirunt, sed in aridis dormiunt [nutriunt] et requiescunt? — *Resp.* Potuit [enim] virtus divina utramvis eorum naturam, donec diluvium transiret, temperare, ut aut in humido tantum, aut in arido tantum vivere possent: nisi forte extra arcam in aliqua ejus parte loca illis præparata essent, unde et in aquis vivere et in aridis requiescere potuissent.

315 *Inter.* 125. De quo spiritu dixit: *Adduxit Deus Spiritum et imminutæ sunt aquæ* (*Gen.* viii, 1)? — *Resp.* Bene [enim] de illo spiritu intelligi potest, de quo dictum est: *Spiritus Domini* [*Ms.*, Dei] *se-*

bat *super aquas* (*Gen.* 1, 2). Tunc enim ferebatur, ut congregatis aquis in suum locum terra appareret: nunc autem adductus dicitur, ut ablatis e medio aquis diluvii faciem terræ revelaret. Potest et spiritus nomine ventus intelligi juxta illud Psalmistæ: [*Et*] *stetit spiritus procellæ* (*Psal.* cvi, 25), cujus crebris flatibus aqua cogeretur recedere.

Inter. 126. Quo [enim] reversæ sunt aquæ, dum dicitur: *Reversæ sunt aquæ de terra, euntes et redeuntes* [Ms., redeuntes] (*Gen. viii, 3*)? — *Resp.* Videtur juxta litteram quod omnes fluviorum ac rivorum decursus per occultas terræ venas ad matrices abyssos redeant, juxta illud Salomonis: *Ad locum unde exeunt flumina revertuntur, ut iterum fluant* (*Eccle. i, 7*).

Inter. 127. Cur quadragenario numero pluvia inundabat, et iterum post quadraginta dies dicitur Noe fenestram [aræ] aperuisse (*vers. 6*)? — *Resp.* Quadragenarius [vero] numerus tribulationem penitentiae ostendit. Quod vero post quadraginta dies fenestram [aræ] aperuit Noe, significat jejuniis oculum reserari. Ideo Moyses et Elias, [etiam] et ipse Salvator quadragenario numero jejunia consecravit, tanquam tribus temporibus necessaria, ante legem, sub lege, sub gratia.

Inter. 128. Quare columba ramum olivæ reportat (*vers. 11*)? — *Resp.* Columba Spiritus sancti, expulsi alicuius teterrimo, ad Noe post diluvium, quasi ad Christum post baptismum devolat, et ramos [Ms., ramo, omitt. portans] refectionis ac luminis portans, pacem orbi annuntiat.

Inter. 129. Si Deus omnia fecerat bona, et etiam valde bona (*Gen. i*), quid est quod munda et immunda nominavit animalia: nunquid immundum bonum esse potest? — *Resp.* Etiam quod immundum dicitur, in sua natura bonum est: ad comparisonem vero alterius naturæ melioris quasi immundum putatur.

Inter. 130. Cur bos melior est leone? — *Resp.* Quia ejus natura melius convenit hominis necessitati subvenire, propter quem creata sunt omnia animalia.

Inter. 131. Cur [enim] homo in terrorem cæteris animantibus positus est (*Gen. ix, 2*)? — *Resp.* In solationem transactionis vindictæ, et ne pauci homines a pluribus opprimerentur bestiis; et ut scirent se irrationabilibus dominari debere, non rationabilibus. Unde et primi patres nostri pastores pecorum, non reges hominum fuisse leguntur.

Inter. 132. Cur esus carniæ post diluvium homini conceditur et non ante (*vers. 3*)? — *Resp.* Propter insecunditatem terræ, ut æstimatur, et hominis fragilitatem.

Inter. 133. Cur arcus in signum securitatis datur (*vers. 13*)? — *Resp.* Quia præcavit creator formidabiles [hominum animos] ne iterum diluvio deleterentur, dum sæpius inundationes pluviarum cernebant.

Inter. 134. Cur idem signum securitatis in cælo positum est? — *Resp.* Ut ab omnibus inspicere posset; et ut pro quacunque tribulatione oculos cordis ad eum attolleremus qui habitat in cælis.

Inter. 135. Cur signum illud diversi coloris datur hominibus? — *Resp.* Propter securitatem et timorem: unde et in arca idem color aquæ et ignis [simul] ostenditur, quia ex parte est caeruleus et ex parte rubicundus. Ergo utriusque judicii testis est unus

videlicet facti, et alterius faciendi, id est, quia mundus judicium igne cremabitur, [nam] aqua diluvii non dolebitur.

Inter. 136. An pluviae ante diluvium essent? — *Resp.* Videtur non esse, quia arcus non erat nisi ex radiis solis et humida nube. Potest autem fieri, ut ex roris et fontium [sicut in Ægypto] irrigatione terra secundaretur.

316 *Inter. 137.* Post diluvium quare vir justus Noe inebriatus esse legitur [Ms., Ante diluvium quare Noe vir justus inebriatus esse non legitur.] (*Gen. ix, 21*)? — *Resp.* Forte, ut beatus Hieronymus dicit, vino inebriari posse nesciebat. Nec enim ante diluvium legitur, vino homines usos. Ideo de Noe specialiter dicitur: *Plantavit [autem] Noe vineam.*

B *Inter. 138.* Cur nudatis femoribus post ebrietatem secuta est? — *Resp.* Quia sæpius satietatem libido subsequitur.

Inter. 139. Cur Cham in posteris maledicabatur (*vers. 25*)? — *Resp.* Quia peccantibus et non penitentibus futura imminet poena. Sæpe quidem reproberum nequitiae hic [quidem] inultæ proficiunt, sed in posterum feriuntur. Prophetatum quippe [Ms., quoque] est, quod terram Chanaan, ejectionis [inde] et debellatis Chanaanæ acceptori forent filii Israel, qui venirent de semine Sem (*Gen. v*).

Inter. 140. Quem hominem vult fratrem intelligi, dum dicitur: *Sanguinem hominis requiram de manu fratris sui* (*Gen. vi*)? — *Resp.* Omnem hominem voluit [Ms., vult] fratrem intelligi, secundum cognationem ex uno ductam.

Inter. 141. Quomodo divisus est orbis a filiis et nepotibus Noe? — *Resp.* Sem, ut æstimatur, Asiam, Cham Africam, [et] Japhet Europam sortitus est.

Inter. 142. Quot gentes singuli eorum procrearunt? — *Resp.* De Japhet nati sunt XIII quindecim, de Cham viginti [Ms., xxxvi], de Sem viginti septem: simul septuaginta duo, de quibus ortæ sunt gentes septuaginta duæ, inter quas misit Dominus discipulos septuaginta duos.

Inter. 143. Cur dictum est: *Dilatet Deus Japhet, et habitet in tabernaculis Sem* (*Gen. ix, 27*)? — *Resp.* De Sem Hebraei, de Japhet populus gentium nascitur. Quia igitur lata est multitudo credentium, a latitudine [Edi., altitudine], quæ Japhet dicitur, latitudo scientiæ Scripturarum, ejecto Israele, versamur.

Inter. 144. Quid est quod dicitur in Genesi: *De terra illa exivit [Ms., egressus est] Assur, et edificavit Niniven et Roboath civitatem* [Vulgata: et plateas civitatis] (*Gen. x, 11*)? — *Resp.* Non duas significat civitates. *Roboath* namque *platea* dicitur. Est autem sensus: hic edificavit Niniven et plateas civitatis.

Inter. 145. Quomodo *Nemroth gigas venator robustus contra Dominum* dicitur (*Gen. x, 8, 9*)? — *Resp.* Id est, hominum terrenorum suppressor et extinctor. Erigebat ergo cum suis populis turrem contra Dominum, in qua est impia significata super-

ibi. [Quoniam dominatio imperantis in lingua est, ibi est dominata superbia] ut non intelligeretur jubens homini, qui noluit intelligere ut obediret Deo jubenti. Sic illa conjuratio dissoluta est, cum quisque ab eo quem non intelligebat, abscederet; nec se, nisi ei cum quo loqui poterat, aggregaret. Itaque per linguas divisæ sunt gentes dispersæque per terras.

Inter. 146. Cui dicit [Ms., dixit] Deus: *Descendamus et confundamus linguas eorum* (Gen. xi, 7)? — *Resp.* Descendere Dei est humanos actus inspicere, vel eorum sensibus propinquare. Quod vero plurali numero dicit: *descendamus*, et iterum [singulari] *Confudit Deus labium universæ terræ*, distinctione personarum sanctam Trinitatem, et operationis unitatem in majestate divina voluit ostendere. Sicut in exordio humanæ creationis dictum est: *Faciemus hominem ad imaginem et similitudinem nostram*. Et iterum: *Fecit Deus hominem ad similitudinem suam* (Gen. i, 26, 27). Ut Trinitas in personis, et unitas in potentia esse credatur.

Inter. 147. An credibile est tantæ stultitiæ fuisse homines, ut in cælum altitudinem ædificii cujuslibet erigere se posse putarent (Gen. xi, 4)? — *Resp.* Solet [enim] superbia stultitia sequi et humilitatem sapientia. Ideo turris hic superbiæ loco posita est. Fecit ergo superbia diversitates linguarum [humilitas Christi congregavit diversitates linguarum] et quos turris dissociaverat, Ecclesia collegit.

Inter. 148. Quis primo omnium hominibus dominari et regnum dilatare studuit? — *Resp.* Neuroth gigas, ut in sacra legitur historia, qui exstruendæ turris et condendæ Babylonix auctor exstitit.

317 *Inter. 149.* An unum opus est turris et civitas [Ms., civitatis], vel duo? — *Resp.* [Veluti] æstimatur a pluribus [arcem *Ita restituitur lectio ex mss.*] esse civitatis Babylonix turrem illam]. Et ideo civitas illa Babylon dicitur, id est, confusio, quia confusum est [ibi] labium universæ terræ, et in linguas varias loquela hominum divisa. Hujus [enim] civitatis, id est, Babylonis admirabilem constructionem gentium commendat historia; cujus nimia disponebatur altitudo, sive unius turris [ejus] quam præcipuam movebantur inter alias erigere in cælum, sive omnium turrium, quæ per numerum singularem ita significate sunt, ut dicitur miles, et intelliguntur millia millium [Querc., cum multis milites intelligimus].

Inter. 150. In qua familia illa permansit lingua, quæ primitus Adam [Edit., a Deo] data fuerat? — *Resp.* Ut putatur in familia Heber, ex quo Hebræi dicti sunt in ea parte hominum, quæ Dei portio permansit, in qua et nasciturus erat Christus. Oportuit enim ut in ea lingua salus mundo primo prædicaretur, per quam primum mors intraverat in mundum. Ostendit quoque titulus in cruce Salvatoris scriptus, hanc esse omnium linguarum primam.

Inter. 151. Si Deus requievit ab omnibus operibus suis in die septimo, unde subito tanta apparuit diversitas linguarum? — *Resp.* Non in hac divisione linguarum novum quid condere Creatorem æstimatur, sed di-

cendi modos et formas in diversis loquelarum [Ms., linguarum] generibus divisit. Unde easdem syllabas et ejusdem potestatis litteras, [licet] aliter conjunctas, in diversis gentium linguis invenimus; sæpe etiam [et] eadem nomina vel verba aliud quid significantia in alia lingua, atque aliud in alia. Ubi dicimus in Psalmo: *In virga ferrea* (Psal. ii, 9), in Græco habetur, ἐν ἰάδῳ σιδῆρᾳ. Igitur in Latino *sidra non ferrea* significat sicut in Græco, sed astra.

Inter. 152. Quid est quod legitur de Aran fratre Abraham: *Mortuus est Aran ante Thare patrem suum in Ur Chaldæorum* (Gen. xi, 28)? — *Resp.* Ur [vero] ignis dicitur, et Chaldæi ignem colunt pro Deo; Thare vero, ut Hebræi tradunt, cum filiis suis in ignem missus est a Chaldæis, quia ignem adorare nolebat, in quo igne Aran consumptus est. Et hoc est quod nunc dicitur: *Mortuus est ante conspectum Thare patris sui*, sicut Hieronymus in Libro Hebraicarum Quæstionum refert (Patr. tom. XXIII, col. 957), ita dicens: « Vera est [igitur] Hebræorum illa traditio, quod egressus est Thare cum filiis suis de igne Chaldæorum, et quod Abraham Babylonio vallatus incendio, quia illud adorare nolebat, Dei sit auxilio liberatus. Et ex illo tempore ei dies vitæ et tempus reputatur ætatis, ex quo confessus est Deum sperneus idola Chaldæorum. » Et ita solvitur obscurestima quæstio de Abraham. Legitur enim Thare cum septuaginta [Ms. LXXV] esset annorum, genuisse Abraham, et vixisse, postquam genuit Abraham, centum triginta quinque annos, et fuisse omnes [dies] Thare ducenti quinque anni. Item legimus in Genesi: *Erat autem Abraham septuaginta quinque annorum, cum egressus esset ex Charra* (Gen. xii, 4); videlicet mortuo patre ejus Thare. Igitur ab anno nativitatis Abraham, usque ad annum, quo egressus est ex Charra, anni sunt centum triginta quinque: sed ei non computantur anni qui transacti sunt antequam exiret de igne Chaldæorum Dei liberatus protectione. Hæc Hieronymus.

Inter. 153. Quomodo intelligendum est quod dicitur: *Pater Melchæ ipse est Pater Jeschæ* (Gen. xi, 29). Vel qui [Ms., quæ] fuit Jeschæ? — *Resp.* Thare genuit Abraham, Nachor et Aran: Aran vero genuit Lot, et Melcham et Sarri, cognomento Jescham, et acceperunt uxores, Abraham Sarri, Nachor vero Melcham. Neodum autem inter patruos et fratrum filios nuptiæ lege prohibiti fuerant.

Inter. 154. Quid in tribus illis egressionibus intelligendum est, in quibus præcipitur a Domino Abraham ut egrediatur *de terra sua et de cognatione sua, et de domo patris sui* (Gen. xii, 1)? — *Resp.* Nihil aliud, nisi nobis [Edit., non] egrediendum esse de terreno homine, et de cognatione vitiorum nostrorum, et de domo patris, id est, mundo, qui diaboli domus dicitur, ut in Psalmo: *Obliviscere populum tuum et domum patris tui* (Psal. xlii, 11).

318 *Inter. 155.* Quantæ promissiones Domini fuerunt ad Abraham? — *Resp.* Dux. Una scilicet quod terram Chanaan possessurus sit in semine suo:

quod significatur cum dictum est : *Vade in terram, quam demonstravero* [Ms., *monstravero*] tibi, et *faciam te in gentem magnam* (Gen. xii, 2). Alia vero longe præstantior, quod pater est non unius gentis Israeliticæ solum, sed et omnium gentium, quæ fluij eius vestigia sequuntur, quod his verbis promittitur : *Et benedicentur in te omnes gentes* [terræ; illi scilicet in semine Abraham benedicentur] qui Abraham fidem imitantur.

Inter. 156. Quomodo Sarra, cum a Pharaone rapta fuisset, consequens est, ut violata non fuerit (vers. 15)? — *Resp.* Quia, juxta librum Esther, quæcunque mulierum placuisset regi apud veteres, sex mensibus ungebatur oleo myrteo, et sex mensibus in pigmentis variis erat et curationibus seminarum, et tunc demum ingrediebatur ad regem (Esther. ii, 12). Atque ita potest [Al., poterat] fieri, ut Sarra, postquam placnerat regi, dum per annum ad regem ei præparatur introitus, Abraham Pharaon multa donaverit, et Pharaon postea percussus sit a Domino, illa adhuc intacta ab ejus concubitu permanente.

Inter. 157. Utrum convenerit Abraham tam sancto viro, ut celaret Sarram esse uxorem suam, et non magis poneret in Deo spem suam, ne occideretur a rege (Gen. xii, 13)? — *Resp.* Ostenditur [enim] in isto ejus facto quod homo non debet tentare Dominum Deum suum, quando habet quid faciat ex rationabili consilio. Fecit enim quod potuit pro vita sua; quod autem non potuit, illi commisit in quem speravit, cui etiam pudicitiam conjugis commendavit. Nec enim fides [ac spes] sefellit. Namque Pharaon a Deo territus multisque propter eum [Ms., eam] malis afflictus, ubi ejus uxorem [divinitus] esse didicit, illæsam cum honore reddidit viro suo.

Inter. 158. *Et erit semen tuum sicut stellæ cæli et sicut arena quæ est in littore maris* (Gen. xii, 17). Qui significati sunt in stellis, et qui in arena? — *Resp.* In stellis [cæli] pauciores firmioresque [et] clariore intelliguntur; in arena autem maritimi littoris, magna multitudo infirmorum atque carnalium.

Inter. 159. Quid est *Razim* et *Zozim* [Ms. *Raphim*; al., *Rafim* *Zuzim*] (Gen. xiv, 5)? — *Resp.* *Razim* gigantes, *Zozim* terribiles interpretantur, [significanti] robustos quosque in Arabia.

Inter. 160. Dixit [ergo] Deus ad Abraham : *Leva oculos tuos et vide a loco in quo tu nunc es, et ad Aquilonem et ad Austrum, ad Orientem et ad Mare* [Vulgata, *Occidentem*], quia omnem terram, quam tu vides, tibi dabo, et semini tuo (Gen. xiii, 14). Si enim terra tantum promittebatur [ei], quam tunc in uno loco stans videre potuit per quatuor climata mundi; angusta videtur esse terra promissionis? — *Resp.* Non hoc [loco] solum terræ [ei] promissum est, quod videre potuit. Non enim dictum est, tantum terræ tibi dabo quantum vides; sed : *Tibi dabo terram, quam vides, cum et ulterius undique dabitur.* Et idcirco subjunctum : *Surge et perambula terram in latitudine et longitudine [ejus]* (vers. 17), ut perambulando perveniret ad ea, quæ oculis uno loco stans videre non

potuisset. Significabatur autem ea terra, quam carnale semen ejus accepturum erat; [nam illud spiritale totius mundi latitudinem possessurum erit.]

Inter. 161. Quid [dum dixit Deus] : *Ad Orientem et ad Mare* [Al. *meridiem*], dictum est? — *Resp.* Solet [enim] Scriptura sancta, dum de plagis terræ promissionis loquitur, Mare pro Occidente ponere, ab eo, quod Palestinæ regio Mare in Occidentis plaga habeat.

Inter. 162. Qui sunt expediti, de quibus dictum est : *Numeravit expeditos vernaculos suos* (Gen. xiv, 14)? — *Resp.* Expeditos dixit [jvenes] ad bellum promptos, et qui non fuerunt uxorati, de quibus in sequentibus dicit : *Exceptis his quæ comederunt jvenes* (vers. 24).

Inter. 163. *Et persecutus est usque ad Dan.* (vers. 14). Qui locus est *Dan*? — *Resp.* *Dan* Phœnicis oppidum est, quod nunc *Paneas* dicitur, ubi unus de fontibus Jordanis oritur, qui dicitur *Dan*; alter vero *Jor* : et his duobus fontibus, qui haud procul a se distant, in unum rivulum fœderatis, Jordanis appellatur : 319 et sicut ex duobus fontibus unus fluvius, ita ex nominibus una appellatio procreatur.

Inter. 164. Quis est iste *Melchisedech* rex Salem, quem Apostolus dicit sine patre et sine matre esse (Gen. xiv, 18; Hebr. vii, 3)? — *Resp.* Ideo dixit Apostolus eum absque patre et absque matre, quia genealogiam ejus sancta Scriptura non narrat. Aiunt enim Hebræi, hunc Melchisedech mutato nomine Sem esse filium Noe, et supputantes annos vite ipsius ostendunt, eum usque ad Isaac tempora vixisse; omnesque primogenitos pontifices fuisse, [et] hostias Deo immolasse usque ad tempora Aaron et legis cæremonias; et hæc esse primogenita, quæ vendidit Esau fratri suo Jacob. Qui etiam Melchisedech jure de triumphis abnepotis [Ms., nepotis] sui decimas accepisset [Edit., accepit]. Porro Salem eam ipsam esse volunt, quæ postea Jerusalem dicta est. Hæc etiam primo Jebus, ut referunt, postea Salem, deinde Jerusalem dicta est. Iste autem Melchisedech figuratim Christum significat secundum apostolum, quia Christus sine matre in cælis, et sine patre in terris, offerens Deo pro nobis in terris sui corporis panem et sui sanguinis vinum; ad quem dicitur : *Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech* (Hebr. v, 6; Psal. cix, 4).

Inter. 165. Quis fuit Damascus Eliezer, de quo dixit Abraham : *Hæres meus erit* (Gen. xv, 2, 3)? — *Resp.* Filius procuratoris Abraham, qui postea, ut aiunt, Damascus condidit, et nomen civitati dedit, regnumque in ea obtinuit.

Inter. 166. Nunquid convenit fidei Abraham ut signum quasi dubius quæreret a Domino dicens : *Domine Deus, unde scire possum quod possessurus sum eam* (Gen. xv, 8)? — *Resp.* Non quasi dubius, de promissione Dei, anne fieret, sed quomodo futurum esset exquirebat.

Inter. 167. Quid igitur in illo mystico signo de posteritate generis sui Abraham intelligendum erat? vel cur trium annorum animalia illi erant semen?

vel cur animalia dividit et volucres non dividit (vers. 9)? — *Resp.* Trium [enim] annorum animalia tres temporum articulos designant, quibus populus ad summum honoris culmen adolevit. A temporibus vero patriarchæ Abrahamæ per repromissiones usque ad tempora Moysis conjunctus est Deo. A temporibus autem Moysis legislatoris, a Deo legis acceptione, et miraculorum ostensione, triumphisque et terræ repromissionis ingressione glorificatus; a temporibus vero Davit regio honore, et templi civitatisque Jerusalem instructione elevatus est. Porro aries regiam et sacerdotalem dignitatem; vacca sub legis littera servientem; capra etiam eandem gentem peccatricem esse designat. Aves vero spirituales et Dei electos præfigurabant. Divisiones itaque [*Ms.*, namque] animalium, scismata inter carnales semper esse ostendunt; in eo [vero] quod aves non divisiit, pax et unitas spiritualium intelligitur. Quod circa vesperam pavor irruiit super Abraham, terrorem significat in die iudicii, qui separabit spiritales a carnalibus, alios statuens ad dextram, alios ad sinistram [*Matth.* xxv]. Aves vero quæ super cadavera volitant, dæmonia [*Ms.*, dæmoniæ potestates] sunt, quæ carnalibus insidere quærunt: quas devotus doctor sedula admonitione abigere debet.

Inter. 168. Quid est quod dictum est ad Abraham: *Scito prænoscens, quod peregrinum futurum sit semen tuum in terra non sua, et subjicient eos servituti [et] affigent quadringentis annis (vers. 13)? Unde isti quadringenti anni computati sunt servitutis? — Resp.* Non sic accipiendum est, tanquam in illa durissima servitute quadringentos annos Dei populus fuerit, sed quia scriptum est: *In Isaac vocabitur tibi semen (Gen. xxi, 12).* Ex anno nativitatis Isaac usque ad annum egressionis ex Ægypto computantur anni quadringenti quinque. Cum ergo de quadringentis triginta detraxeris viginti quinque, qui sunt a promissione usque ad natum Isaac, non mirum est si quadringentos et quinque annos summa solida quadringentos voluit appellare Scriptura, quæ solet tempora ita nuncupare, ut quod de summa perfectionis numeri paululum excrescit, aut infra est, non computetur. Non itaque, quod ait, *in servitutem redigent eos et nocebunt illis*, ad quadringentos annos referendum est, tanquam per tot annos **320** eos habuerint in servitute: sed referendi sunt quadringenti anni ad id quod dictum est: *Peregrinum erit semen tuum in terra non propria*; quia sive in terra Chanaan, sive in Ægypto peregrinum erat illud semen, antequam hæreditate sumerent terram ex promissione Dei, quod factum est postquam ex Ægypto liberati sunt, ut hyperbaton hic intelligatur, et ordo sit verborum: *Sciendo scies, quia peregrinum erit semen tuum in terra non propria quadringentis annis.* Illud autem interpositum intelligatur: *Et in servitutem redigent eos, et nocebunt illis*, ita ut ad quadringentos annos ista interpositio non pertineat. In extrema enim parte [annorum] summæ hujus, hoc est [*Ms.*, hoc interest], post mortem Joseph, factum est

ut in Ægypto populus Dei duram perageret servitutem.

Inter. 169. Quare dictum est in Genesi de filiis Abraham: *Quarta progenie revertentur huc (Gen. xv, 16)*? Et in Exodo legitur: *Quinta generatione ascenderunt filii Israel de terra Ægypti (Exod. xiii, 18, juxta LXX)? — Resp.* Egressi sunt filii Israel quarta generatione de terra Ægypti. Replica generationem Levi. Levi genuit Gath; Gath genuit Amram [*Ed.*, Abram]; Amram genuit Aaron [*Edit.*, Aran]; Aaron [genuit] Eleazar; Eleazar [genuit] Phinees. Gath cum patre suo Levi ingressus est Ægyptum; [rursum Eleazar cum patre suo Aaron regressus est ab Ægypto]. A Gath usque ad Eleazar computantur quatuor generationes. Quod autem secundum Exodum quinta generatione egressi sunt filii Israel de terra Ægypti, tribus Judæ ordo [ibi] numeratur [*Ed.*, numeretur]. Judas genuit Phares; Phares [genuit] Esron; Esron genuit Aram; Aram [genuit] Aminadab; Aminadab [genuit] Naasson; Naasson [genuit] Salmon. Phares cum patre suo [Juda] ingressus est Ægyptum; Naasson princeps Juda in deserto describitur, cujus filius Salmon terram promissionis introiit. Computa a Phares usque ad Naasson, et invenies generationes quinque.

Inter. 170. *Semini tuo dabo terram hanc, a fluvio Ægypti usque ad flumen magnum Euphraten (Gen. xv, 18).* De quo dixit Ægypti fluvio? — *Resp.* Non [ergo] a fluvio magno Ægypti, hoc est, Nilo; sed a parvo, qui dividit [inter] Ægyptum et Palestinam, [ubi est civitas Rinocurura].

Inter. 171. Quomodo defenditur Abraham adulterii reus non esse, dum vivente legitima uxore sua conjunctus est ancillæ suæ (*Gen. xv*)? — *Resp.* Nondum promulgata erat unius uxoris lex evangelica. Habebat quoque promissionem a Deo multiplicandi seminis sui, sed necdum sciebat, ex qua uxore, quia postea dictum est ei, de Sarra habere filium. Nam propterea sic propagandi voluntas pia fuit, quia concumbendi voluntas [*Al.*, voluptas] libidinosa non fuit. Etiam et Sarra, cum prolem de se habere non potuit, de ancilla habere voluit. Consentiebat [uterque] in facto, quia [uterque Sarram] sterilem [*Edit.*, quia se sterilem] esse sciebat.

Inter. 172. Quomodo manus omnium contra Ismaelem, et manus ejus contra omnes (*Gen. xvi, 7, 12*)? — *Resp.* *Invenit [enim] angelus Domini Agai super fontem aquæ in deserto ad fontem in via Assur, quæ per eremum ducit ad Ægyptum, [ire festinabat]: Et vocavit nomen ejus Ismael, quia exaudivit Dominus humilitatem [ejus] (Ismael interpretatur exauditio Domini [Ms., Dei]): Hic erit ferus homo, manus ejus super omnes, et manus omnium super eum, et contra faciem omnium fratrum suorum habitabit.* Significat autem semen ejus habitaturum in eremo, id est, Sarracenos vagos, incertis sedibus, qui universas gentes, quibus desertum ex latere jungitur, incursant et impugnant, [et impugnantur ab omnibus].

Inter. 173. Quæ littera adjecta est nomini Abraham et Sarrai; vel quæ mutationis nominum illis causa fuit? — *Resp.* Dixit Dominus ad Abraham: *Ecce testamentum meum tecum, et eris pater multitudinis gentium, et non vocabitur nomen tuum Abram; sed erit nomen tuum Abraham, quia patrem [multarum] gentium posui te* (*Gen. xvii, 4 et 15*). Dicunt autem Hebræi quod Deus ex nomine suo, quod apud illos tetragramum [*M.*, tetragrammaton] est, א [M., e] litteram Abrahamæ et Sarræ addiderit. Dicebatur enim primum Abram, quod interpretatur *pater excelens*; et postea 321 vocatus est Abraham, *pater multarum*. Nam *gentium* non habetur in nomine, sed subauditur. Nec mirandum quare, cum apud Græcos et quosdam alios a littera videatur addita, nos א [M., e] litteram Hebræam additam dixerimus; idioma enim linguæ [illius] est per א [M., e] quidem scribere, sed per a legere; sicut e contra a litteram sæpe per e pronuntiant. Et dixit Deus ad Abraham: *Sarri [m., Sarrai] uxor tua, non vocabis eam Sarri, sed Sarra erit nomen ejus* (*Gen. xvii, 15*). Errant [M., Et sunt], qui putant primum Sarra per unum r scriptum fuisse, et postea ei alterum r additum, quia r apud Græcos centenarius numerus est. Sarri [M., Sarrai] ergo primum vocata est per א [M., per sin, res, joth] sublato jod, id est, iota elemento, additum est e, quod per a legitur, et vocata est Sarra. Causa autem nominis mutati hæc est quod antea dicebatur *princeps [mea]*, unius tantummodo domus materfamilias; postea vero dicitur absolute *princeps*.

Inter. 174. Quare Abraham circumcisionem accepit (*vers. 24*)? — *Resp.* Idcirco Abrahamæ commendata [*M.*, data] est circumcisio, ut sub lege esset, sicut [et] Adam, ne de ligno manducaret, ut comprobaretur, si completeret hoc, an non? Credens enim filium se habiturum, per cujus generationem omnibus gentibus benedictio futura esset, et in cujus nepotibus castitatis et sobrietatis unicum mansisset exemplar: unde in ea parte corporis signum fidei accepit, unde [et] filius fidei [*Edit.*, Dei], non carnis nasciturus erat; nec truncata corporis parte deformior, sed fidei in Deum signo gloriosior. Igitur pro Deo aliquid perdere lucrum est, non damnium. Ita Abraham fidei suæ signum accipiens non deformatus est, sed melioratus. Si enim Adam pactum Dei custodisset, Abraham hoc pactum non accepisset. Sed quia ille in hoc membro culpam inobedientiæ primo agnovit, decuit ut iste in hoc membro signum obedientiæ secundo [*Al.*, secundus] acciperet; ut ostenderetur obedientes quandoque generasse filios ad vitam, dum olim prævaricatores generarunt ad mortem.

Inter. 175. Nunquid [dubitanti animo] dixit: *Putasne centenario nascetur filius, et Sarra nonagenaria pariet* (*vers. 17*)? — *Resp.* Non verba hæc dubitantis diffidentiam ostendunt, sed admirantis gaudium. Ideo præ gaudio ridentis Abrahamæ filius dicebatur Isaac. [Nam] risus iste in bono accipi debet, ut in Evan-

gelio: *Beati qui lugent nunc, quoniam ipsi ridebunt* (*Matth. v*).

Inter. 176. Quare [autem] Sarram ridentem redarguit Dominus, (cum Abraham riserit et illum non redarguit) (*Gen. xviii, 13*)? — *Resp.* [Quia] risus Abrahamæ admirationis et lætitiæ fuit: Sarra autem dubitationis et diffidentiae, quod ab illo dijudicari potuit, qui corda hominum novit. Unde hæc eadem Sarra ridens corripitur, correpta protinus secundatur, et contra spem ex divina promissione accipit, quod habituram se ex humana ratione dubitavit.

Inter. 177. Quot in Veteri Testamento propriis nominibus nominati sunt, antequam nascerentur? — *Resp.* Quatuor: Ismael, Isaac, Salomon et Josias, B certis quibusdam ex causis.

Inter. 178. Quæritur, cum tres viri essent, qui Abraham apparuerunt, quomodo singulariter Dominum appellat dicens: *Domine, si inveni gratiam ante te* (*vers. 5*)? — *Resp.* Igitur in angelis Dominum sentiens, Domino potius, quam angelis loqui elegit. Et quidem aliquando imaginibus, et ante corporeos oculos, ad tempus ex aere assumptis per angelos loquitur Deus, sicut nunc Abraham non solum tres viros videre potuit, sed etiam terreno habitaculo recipere et eorum usibus etiam cibos adhibere. Nisi enim angelis, cum quædam nobis in terra nuntiant, ad tempus ex aere corpus assumerent, exterioribus profecto nostris obtutibus non apparerent. Nec cibos cum Abraham sumerent, nisi propter nos solidum aliquid ex cœlesti elemento gestarent. Nec mirum quod illi ipsi qui suscepti sunt, modo angeli, modo Dominus [*Edit.*, Domini] vocantur; quia angelorum vocabulo exprimentur, qui exterius ministrabant, et appellatione Domini ostenditur, qui eis interius præerat: ut per hoc præsentis imperium, et per illud claresceret officium ministrantium.

322 *Inter. 179.* Quid est clamor Sodomorum; vel quid est, quod Dominus dixit: *Descendam et videbo, utrum clamorem qui venit ad me, opere compleverint* (*Gen. xviii, 20, 24*)? — *Resp.* Peccatum cum voce est culpa in actione; peccatum vero cum clamore est culpa cum libertate et jactantia. Quod autem dixit: *Descendam et videbo*, et [cætera] hujusmodi, D omnipotens Dominus et omnia sciens; cur ante probationem quasi dubitat, nisi ut gravitatis nobis exemplum proponat, ne mala hominum ante præsumamus credere quam probare? Et ecce ut per angelos ad cognoscenda mala descendit, mox facinorosos percussit. Atque ille patiens, ille mitis, [ille.] de quo scriptum est: *Tu autem [Domine] cum tranquillitate judicas* (*Sap. xii, 18*). Ille de quo rursum scriptum est: *Dominus patiens est, cum [in] tanto crimine involutos inveniens, quasi patientiam prætermisit, et diem extremi iudicii expectare ad vindictam noluit, sed eos igne iudicii ante diem iudicii prævenit. Ecce malum, et quasi cum difficultate credidit eum audivit; et tamen sine tarditate percussit, cum verum cognoscendo reperit: ut nobis videlicet*

uaret exemplum, quia majora crimina et tarde cre- A scenda sunt cum audiuntur, et citius punienda, cum uaciter agnoscantur.

Inter. 180. Quare Abraham dixit: *Pulvis sum et cinis* (*Gen. xviii, 27*), cum tantas promissiones a Deo accepisset? — *Resp.* Sublimitatem promissionum humilitatis temperavit subiectione. Apte [*Ms.*, aperte] enim intelligitur in quo loco se posuerat, qui pulverem se ac cinerem etiam tum cum Deo loqueretur, aestimabat. Si igitur se ita despicit, qui usque ad honorem divinæ colloca-tionis [*Ms.*, contemplationis] ascendit, sollicita intentione pensandum est, qua poena illi ferienda sunt, qui ad summa non proficiunt, et tamen de minimis extolluntur.

Inter. 181. Quæri solet utrum quod de Sodomis dixit Deus, non se perdere locum, si inuenirentur illic centum vel decem iusti (*vers. 26, 32*), speciali quadam sententia de illa civitate, an de omnibus intelligendum sit generaliter, parere Deam loco, in quocumque vel decem iusti fuerint? — *Resp.* Non est [quidem] necesse, ut hoc de omni loco accipere compellamur. Verumtamen de Sodomis potuit sic dici, quia sciebat Deus, ibi non esse vel decem, et ideo sic respondebatur Abrahæ, ut significaretur nec tot ibi posse inueniri, ad exaggerationem iniquitatis illorum.

Inter. 182. Quare Abraham in tribus viris illis, si Deum intellexit vel angelos, et iterum Lot in duobus, eos humano cibo vesci putabat? — *Resp.* Fortasse prius eos homines esse arbitrati sunt, in quibus Deum loqui intellexerunt; quibusdam divinæ majestatis existentibus et apparentibus signis, postea fuisse angelos cognoverunt, cum eis videntibus in caelum issent. Sed intuentum est hic quantum bonum sit hospitalitas. Hospitalem domum ingressi sunt angeli, clausas hostium [*Ms.*, hospitibus] domos ingressus est ignis.

Inter. 183. Si iudicium Dei iustum est, quare infantes in Sodomis [sime] cum parentibus cremati sunt? — *Resp.* Ut nimis impium facinus Sodomitarum possit adverti, peccatum eorum pervenit usque ad necem filiorum; ne de origine illorum aliquod signum remaneret. Nonne provisum est illis, ne diu viventes exempla sequerentur patrum; et levius in futuro crucientur, vel omnino non, aliena causa occisi. Parentes [enim] tam pro se quam pro his rei sunt. Ergo mors filiorum crimen est parentum, et ideo fatari sunt accusatores parentum. Est qualescumque beneficium rem non esse, qui gloriosus non est: prodest enim pauperem non esse, qui rex esse non potest.

Inter. 184. Quæritur quare Lot cum iussus esset ad montem fugere, Segor prætulit, ut ibi salvaretur; et rursum de Segor ad montem migrasset (*Gen. xix, 20*)? — *Resp.* Tradunt Hebræi quod Segor frequenter terræ motu subruta; Bale primum, et postea Salissa appellata sit, timueritque Lot dicere: Si cum cæteræ adhuc urbes starent, ista sæpe subversa est, quanto magis nunc in communi ruina

non poterit liberari? Et hanc occasionem infidelitatis, etiam in filias coitus principium dedisse certum est. Qui enim cæteras 323 viderat subruvi civitates, et hanc [stare, seque auxilio Dei erutum (*In edit., mendose*, et hanc fuisse, quæ Dei auxilio eruta est)]; utique de eo quod sibi concessum audierat, ambigere non debuit.

Inter. 185. Cur igitur angeli, quasi hospites coacti, domum Lot introisse dicuntur? — *Resp.* Ut tentata esset charitas Lot, probata et remunerata: et ut ostenderetur quantum esset hospitalitatis bonum. Hospitalem vero domum angeli ingressi sunt ad liberandum hospitem suum: clausas autem hospitibus domos ignis ingressus [est] ad perdendos peccatores in eis. Idcirco hospites non sunt evitandi, sed B ultro invitandi.

Inter. 186. Quæritur quare de caelo vindicta data est super habitatores impios civitatum illarum (*Gen. xix, 24*)? — *Resp.* Quia clamor peccantium in caelum ascendisse dicitur; idcirco de caelo puniendi erant.

Inter. 187. Cur sulphureo igne puniebantur? — *Resp.* Ut putidissimus libidinis ardor putidissimo flammarum ardore puniretur.

Inter. 188. Cur [autem] uxor Lot in statuam salis conversa est (*vers. 26*). — *Resp.* Ad condimentum fidelium; quia paucio impiæ eruditio est iusti.

Inter. 189. Quo consilio filiae Lot concubitum patris petierunt (*vers. 31, 33*); vel ab incestu purgari possent, dum hoc scientes fecerunt; ille vero [quasi] nesciens? — *Resp.* Videtur [namque] filias Lot quedam didicisse de sæculi [*Ms.*, mundi] consummatione, quæ immineret per ignem: sed tanquam puellæ non intelligebant perfecte, quæ didicerant. [Nescierunt] quod Sodomiticis igne vastatis multum adhuc spatium integrum resideret in mundo suspicata sunt, tale aliquid factum, quale in temporibus Noe audierant, et ob reparandam mortalium posteritatem solas se esse cum parente servatas. Recuperandi igitur humani generis desiderium sumunt, atque instaurandi sæculi ex sese dandam opinantur exordium. Et quanquam grave eis crimen [videatur] sarari concubitum patris, gravior tamen eis impietas videbatur, si humanæ, ut putabant, posteritatis spem servata castitate delesent. Propter hoc ergo consilium ineunt, minore, ut arbitror, culpa [spe tamen] argumentoque majore, patris moestitiam vel rigorem vino molliunt et resolvunt: singulis ingressæ noctibus, singula suscipiunt ab ignorante conceptum; ultra non repetunt, nec requirunt. Ubi hinc libidinis culpa, ibi incesti crimen arguitur; quomodo dabitur in vitio, quod non iteratur in facto?

Inter. 190. Si Lot [quasi] incestus [*Al.*, incertus] in hoc facto culpandus est, an non? — *Resp.* Culpandus est quidem in hoc facto Lot, quantum ebrietatis [*Ms.*, ebrietas] ignorantia meretur. Nam et hanc lex æterna condemnat, quæ cibum et potum non

nisi ad salutem corporis sumere mandat. Et hinc diligentius intendendum est, quantum sit ebrietatis malum; et valde timendum est illis, quibus hoc malum in usu est. Nam in crimine ebrietas decipit, quem Sodoma non decipit. Uritur ille flamma mulierum, quem flamma sulphurea non ussit. Erat ergo Lot arte, non voluntate deceptus; ideo medius quidam [Ms., quidem] inter peccatores et justos: quippe qui ex Abrahamæ cognatione [Ms., stirpe] descenderat, in Sodomis tamen habitaverit. Nam et hoc quod eva sit e Sodomis, sicut Scriptura indicat, magis ad honorem Abrahamæ, quam ad meritum pertinet Lot.

Inter. 191. Quare diebus Noe peccatum mundi aqua ulciscitur, hoc vero Sodomitarum igne punitur? — *Resp.* Quia illud naturale libidinis cum feminis peccatum quasi leviori elemento damnatur: hoc vero contra naturam libidinis peccatum cum viris, acrioris elementi vindicatur incendio: et illic terra aquis abluta revirescit; hic flammis cremata æterna sterilitate arefcit.

Inter. 192. Cur Abraham Sarra uxorem suam, sororem suam secundo esse dixit (Gen. xx, 2)? — *Resp.* Quia ex priori Pharaonis correptione certus erat de Dei defensione, quod violari non potuit; incertus de sua vita, an illorum evaderet manus. Et miranda est Saræ pulchritudinis forma, quæ in tanta ætate tantum amari potuit [Ms., poterat], ut vir suus propter ejus pulchritudinem se periclitari metueret.

324 *Inter.* 193. Cur dixit Deus ad Abimelech: *Peperci tibi, ut non peccares in me* (Gen. xx, 6)? — *Resp.* Ut adverteretur, in Deum peccari, quando talia committuntur, quæ putent homines leviter habenda, tanquam in carne peccata.

Inter. 194. Cur non [mox] Abimelech mortuus est, dum dixit ei Deus: *Ecce tu morieris* (Ibid. v. 3)? — *Resp.* Utique Deus prædixit, quod sine dubio futurum fuisset, si in hac admonitione, a peccato abstinendo, non caveretur.

Inter. 195. Quare Abraham in die ablactationis Isaac, et non in die natiuitatis vel circumcisionis fecit convivium grande (Gen. xxi, 8)? — *Resp.* Propter significationem spiritualem: tunc enim gaudium habendum est de uno viro spirituali, quando solido veritatis cibo, [et] non lacte carnalis intelligentiæ pascitur.

Inter. 196. De quo ludo arguit Sarra Ismael filium Agar (Ibid. v. 9, 10)? — *Resp.* Dupliciter [itaque] hoc ab Hebræis exponitur; sive quod idolothytum fecerit; juxta illud [quod alibi scriptum est]: *Sedit populus manducare et bibere et surrexerunt ludere* (Exod. xxxii, 6); sive quod adversum Isaac, quasi majoris ætatis, joco sibi et ludo primogenita vindicaret: quod [Edit., quando] quidem Sarra audiens non tulit. Et hoc ex ipsius approbatur sermone [dicentis ei]: *Ejice ancillam hanc cum filio suo; non enim erit hæres filius ancillæ cum filio meo Isaac.*

Inter. 197. Post quot annos puer ablactari solet?

A — *Resp.* Inter Hebræos [autem] varia opinio est, asserentibus aliis quinto [Ms., quarto] anno; aliis duodecimo ablactationis tempus impleri.

Inter. 198. Si tredecim [Al., quatuordecim] annorum erat Ismael quando natus est Isaac, adjunctisque ætati [Ms., hac ætate] ablactationis annis, quomodo convenit tantæ ætatis adolescentem matris sedisse in cervicibus, dum dicitur: *Sumpsit Abraham panes et utrem aquæ et dedit Agar, ponens super humerum ejus et parvulum, et dimisit eam* (Gen. xxi, 14)? — *Resp.* Omnis [igitur] filius secundum idioma linguæ Hebræorum, ad comparisonem parentum, infans vocatur et parvulus. Et est sensus: *Posuit Abraham panes et utrem super humerum Agar, et hoc facto dedit puerum matri, hoc est, in manu ejus eum tradidit, commendavit, et ita emisit e domo.* Quod in sequentibus declaratur, dum dicitur: *Surge, tolle puerum, et tene manum ejus* (Ibid. v. 18); non ut eum de terra [velut] jacentem tolleret, sed quasi comitem manu teneret. Quod autem manu parentis tenetur, sollicitus monstratur affectus.

Inter. 199. Quid est quod dicitur, matrem flevisse, et Deum vocem pueri exaudisse (Ibid. v. 16, 17)? — *Resp.* [Quia] mater non suam mortem, sed filii deplorabat, pepercitque Deus puero, pro quo fletus matris erat [Ms., fuerat].

Inter. 200. Quomodo ad puteum juramenti agrum plantaverat Abraham (Ibid., v. 29 seq.), si in terra illa, quemadmodum Stephanus ait in Actis (vii, 5): Non acceperat hæreditatem nec spatium pedis? — *Resp.* Ea est intelligenda hæreditas quam Deus fuerat munere suo gratuito daturus, non ista que pretio empta est. Intelligitur autem spatium circa puteum ad illud emptionis pactum pertinere, in quo fuerant agnæ septem datæ; quando Abimelech et Abraham sibi [etiam] juraverunt.

Inter. 201. Quid illud: *Tentavit Deus Abraham* (Gen. xxii, 1)? Et Jacobus apostolus dicit: *Deus neminem tentat* (Jac. 1, 15). Quomodo utrumque intelligendum est? — *Resp.* Duobus [enim] modis tentatio in Scripturis solet intelligi. Una est quæ per Deum fit probationis causa, ut justificetur homo et coronetur; de qua et dicitur: *Tentat vos Dominus Deus vester, ut sciat si diligatis eum* (Deut. xiiii, 3), hoc est, ut scire vos faciat. Alia est, de qua Jacobus dicit: *Deus neminem tentat* (Jacob. 1, 15); qua peccato implicamur. De illa Apostolus dicit: *Ne forte tentaverit vos is qui tentat* (I Thess. iii, 5). Igitur Abraham a Deo tentatus est, ut probaretur, justificaretur, coronaretur, et ut ejus obedientia tali probata examine posteris innotesceret.

Inter. 202. De quo dixit [Deus] Abraham: *Super unum montium, quem monstravero tibi* (Gen. xxii, 2)? — *Resp.* Aiunt [ergo] Hebræi hunc montem esse, in quo postea templum conditum est, [in area urnæ Jebusæi].

325 *Inter.* 203. Cur in tentatione Abrahamæ Deus dixit: *Tolle filium tuum charissimum, quem diligis, Isaac* (Gen. xxi, 12)? — *Resp.* Ut ex charitatis ad-

monitione, et nominis recordatione tentationis pondus accumularetur, et paternus affectus torqueretur ex memoria promissionis: cum ante Deus dixisset ad eum: *In Isaac vocabitur tibi semen*. Quasi [Ms., quia] si ille occideretur, tota spes promissionis [Ms., promissionum] frustraretur.

Inter. 204. Et cur non statim licuit ei occidere filium, sed triduanam itineris mora, eum immolaturus, secum ducere iussus est? — *Resp.* Quatenus longitudine temporis, tentationis quoque augetur incrementum. Nam per triduum iter protenditur, et per totum triduum crescentibus curis paterna viscera cruciantur: ut omni hoc spatio tam prolixo intueretur filium pater, cibum cum eo sumeret, ut [tot] noctibus puer penderet in amplexibus patris, inhæreret pectori, cubitaret in gremio; quatenus per singula momenta in paterno affectu dolor occidendi filii accumularetur.

Inter. 205. Si Abraham indubitanter et firmo animo cogitabat mactare puerum Domino in holocaustum, quid est quod dixit pueris suis: *Vos expectate hic: ego et puer, cum adoraverimus, revertemur ad vos* (Gen. xxii, 5)? — *Resp.* [Igitur et dubitanti animo mactare puerum cogitabat, et indubitanti animo in Deum resuscitari credebatur eum.] Idcirco utrumque laudis [Ms., laudabilis] est et in constantia offerendi, et in fide resuscitandi. Sciebat certissime Deum fallere non posse: et licet puer occideretur, promissionem tamen Dei salvam permanere. Unde et Paulus apostolus per Spiritum sanctum didicerat, quid animi habuisset Abraham intra se, dum fidem ejus laudat [Ms., laudavit] dicens: Fide Abraham non hæsitavit, cum unicum offerret, in quo acceperat promissionem [Ms., repromissiones], [cogitans] quia a mortuis eum resuscitare potens est Deus (Rom. iv, 20).

Inter. 206. Unde aries iste, qui pro Isaac immolatus est (Gen. xxii, 13), venerit, solet quæri: an [de] terra ibi subito creatus esset, vel aliunde ab angelo allatus? — *Resp.* Aries iste non putativus [Ms., putatus], sed verus esse credendus est. Ideo magis a doctoribus æstimatur, aliunde eum angelum attulisse, quam ibi de terra, post sex dierum opera, Dominum procreasse.

Inter. 207. Quare appellavit Abraham nomen loci illius: *Dominus vidit* (Ibid. v. 14); cum nusquam sit quod Dominus non videat? — *Resp.* Vidit pro apparuit dixit: hoc est, videri fecit, sicut ibi: *Et nunc cognovi quia times Deum*, id est, feci ut cognoscaris [Ms., cognoscat; al., cognoscar], eo genere locutionis, dum per efficientem significatur id quod efficitur: sicut pigrum frigus dicimus, eo quod [pigros] faciat. Illud autem quod dixit: *Unde usque hodie dicitur Dominus in montem videbit*. Exinde apud Hebræos proverbium venit [Ms., exiit] ut si quando in angustia constituti sunt, [et] Domini quoque optant auxilio sublevari, dicant: *In monte Dominus videbit*, hoc est, sicut Abraham, miserebitur et nostri. Unde

A et in signum dati arietis solent etiam nunc coram clangere.

Inter. 208. Vocavit [autem] angelus Domini Abraham secundo de caelo dicens: *Quia fecisti rem hanc et non pepercisti filio tuo unigenito propter me* (Ibid., v. 16). Nunquid Abraham propter angelum non pepercit filio suo, et non propter Deum? — *Resp.* [Aut enim] angeli nomine Dominus Christus significatus est, qui sine dubio Deus est, et manifeste a propheta dictus est, *magni consilii angelus*. Aut [quia] Deus [erat] in angelo; et [Edit., aut] ex persona Dei angelus loquebatur, sicut in prophetis etiam fieri solet. Nam in consequentibus hoc magis videtur apparere, ubi legitur: [Et] *vocavit angelus Domini Abraham iterum de caelo, dicens: Per memetipsum juravi, dicit Dominus*.

Inter. 209. Quid est quod secundo ad Abraham eadem et non aliæ promissiones factæ sunt (Ibid., v. 17)? — *Resp.* Significat duplex semen Abraham futurum esse, unum carnale, aliud spirituale. Ideo dixit ei Dominus: [sic] erit semen tuum, sicut stellæ cæli, et sicut arena maris: in stellis cæli, spirituales; in arena maris, carnales [volens intelligi (Edit., intelliguntur)].

Inter. 210. Cur [enim] nominavit Scriptura filios Nachor fratris Abraham (Ibid., vers. 20)? — *Resp.* Quia de illis, vel de illorum stirpe aliquid celebre postea gestum esse legitur. Itaque Hus [Ms., Chus] unus erat, de cujus stirpe Job descendit. 326 Sic enim scriptum est in exordio voluminis ejus: *Vir fuit in terra Hus* [Ms., Chus] *nomine Job*. Male igitur æstimabant [Ms., æstimant] quidam, Job de genere Esau natum, in cujus genere est Balam [Ms., de gente Esau. Secundus natu est de Melcha Buzi, ex cujus genere est Balam, etc.] ille divinus, ut Hebræi tradunt, qui in libro Job dicitur Heliu: primum vir sanctus [et] propheta Dei, postea per inobedientiam et desiderium munerum excæcatus, dum Israel maledicere cœpit, divini vocabulo nuncupatus. [Diciturque in eodem libro: Et iratus Heliu filius Barachiel Buzites. De hujus videlicet Buzi radice descendens Cham vel pater ejus Damasci. Ipsa enim vocatur Aran, quæ hic pro Syria scripta est et ipso nomine legitur in Isaia. Caseth quoque quartus est, a quo Casiadei, id est Chaldæi, postea vocati sunt. Bathuel, de quo Rebecca et Laban pater Liæ et Rachel.]

Inter. 211. Cur una civitas Hebron tribus appellata est nominibus, videlicet, Hebron, Arbe, [et] Mambre (Gen. xxiii, 2)? — *Resp.* Hebron [civitas] a Gigantibus, a quibus quondam condita est: et Arbe a numero, videlicet quatuor, [habet nomen], quod ibi quatuor patriarchæ sepulti sunt; Adam magnus humani generis pater; Abraham, [et] Isaac [et] Jacob. Hæc eadem a quodam amicorum Abraham Mambre vocata est.

Inter. 212. [Quæritur] quid significat quod Abraham puero suo dicit: *Pone manum tuam super femur meum, et jura per Dominum Deum cæli* (Gen. xxiv,

2, 3)? — *Resp.* Tradunt Hebraei quod in sanctificatione A uxoris]. Et sic videtur [depositi jam] Abrahæ ætas ejus, hoc est circumcissione, juraverit. Sed melius intelligendum est jurasse in semine Abrahæ, hoc est Christo. Quia ipse Dominus Deus cœli in ea carne tum venturus erat, quæ de illo femore propagata est.

Inter. 213. Quomodo servus Abrahæ in petitione signi augurationis vitio culpandus non est (vers. 14)?

— *Resp.* Aliud est [enim] mirum aliquid petere, quod ipso miraculo significatur [*Ms.*, quod pro ipso miraculo signum sit]; aliud [est etiam] humanos errores superstitione vanitate in auspiciis, augurationibus [et] divinationibus observare. Quædam enim pacta [*Ms.*, facta] sunt diabolice familiaritatis, et non sine grandi peccato fiunt, quando fiunt. Illud igitur superius petitionis genus comprobatio [*Ms.*, computatio fidei] seu conjunctio fidei est ad Deum; hoc posterius infidelitatis conjunctio ad diabolum.

Inter. 214. Quid hoc, proficiscente Rebecca : Soror nostra es, crescas in milia millium et hæreditatem obtineat [*Ms.*, possideat] semen tuum portas inimicorum suorum (vers. 60)? Num prophætæ fuerunt, quia [*Ms.*, qui] hoc dixerunt quod in futuro factum est [*Ms.*, quod futurum factum fuerat]? — *Resp.* Non prophætæ fuerunt, aut vanitate tam magna optaverunt, sed eos, quæ promiserat Deus Abrahæ, latere non potuerunt.

Inter. 215. Quæ est exercitatio Isaac, qua se exereere dicitur in campo ad vesperam (vers. 63)? — *Resp.* Significat [autem] illa exercitatio orationem, ut etiam illud quod Christus orabat in monte : ut etiam hinc Isaac typum Domini gesserit (vers. 62).

Inter. 216. Quæ est illa terra Austri, ubi habitabat Isaac, revertente servo patris sui cum Rebecca? — *Resp.* [Terra Austri] significat terram illam [*Ms.*, Gerara] unde a patre ad immolandum [quondam] fuerat adductus (vers. 65).

Inter. 217. Quid est theristrum, quo se oportuit Rebecca? — *Resp.* Pallii genus est, ut nunc sunt Arabica vestimenta [*Ms.*, teristrum pallium dicitur, genus etiam nunc Arabici vestimenti], quibus mulieres provinciæ illius velantur.

Inter. 218. Cur Abraham post promissum sibi et natum Isaac, in quo ei multiplicatio prolis, et benedictio gentium promissa est a Deo, aliam voluit dæcere uxorem (Gen. xxv, 1)? — *Resp.* Non propter incontinentiam, cum jam esset grandævus; sed sicut Agar et Ismael significant carnales Veteris Testamenti; sic Cethura et filii ejus significant hæreticos, qui se ad Novum Testamentum pertinere existimant. Sed utræque concubinae dicuntur; sic enim dicitur : *Filiis [autem] concubinarum largitus est munera* (vers. 6). Sola Sarra uxor semper vocatur.

Inter. 219. — Quæ est [ista] Cethura, aut unde genus duxit [*Ms.*, ducons]? — *Resp.* [Cethura interpretatur copulata, aut vincta; quam ob causam] suspicantur Hebraei 327 eandem esse Agar quæ, Sarra mortua, ex concubina transierit in uxorem [*Al.*, facta sit

uxor]. Et sic videtur [depositi jam] Abrahæ ætas excusari, ne senex post mortem uxoris vetulæ novis nuptiis arguatur lascivisse. [Fertur] quoque quia filii Abrahæ, qui ei de Cethura nati sunt, [occupaverunt terram quæ Arabia vocatur, usque ad maris Rubri] littora. Dicitur autem unus ex posteris Abrahæ, qui appellatur Asser [*Ms.*, appellabatur Assur], duxisse adversus Lubian [*Ms.*, Laban] exercitum, et ibi devictis hostibus consedissee, ejusque posteros ex nomine Atavi Africam nuncupasse. Alios quoque filios Abrahæ ex Cethura occupasse Judææ regiones [*Ms.*, Indiam regionem] æstimatur.

Inter. 220. Quomodo convenit Abrahæ tam sancto viro quod dicitur : *Et deficiens mortuus est* (Gen. xxv, 8)? — *Resp.* In Hebræo non habetur *deficiens*, sed a Septuaginta Interpretibus additum est.

Inter. 221. Quid [est] quod plenus dierum dicitur? — *Resp.* Quod lucis et diei operibus plenus occubuerit.

Inter. 222. Quid est quod dicit Scriptura de filiis Ismael : *Habitaverunt ab Ebila usque ad Sur, quæ est contra faciem Ægypti* (vers. 18)? — *Resp.* Ebila est regio quam circumfluit [*Ms.*, circuit] Phison ex paradiso fluens, dicta a quodam Ebila nepote Noe : et est solitudo contra faciem Ægypti. Sur quoque est solitudo inter Cades et Barad, extendens desertum usque ad mare Rubrum et Ægypti confinia.

Inter. 223. Quid est quod dicitur de Ismaele (vers. 16), quod duodecim generasset principes, vel duces [qui regionibus vel tribubus nomina dederunt (*omnis in ms.*)]? — *Resp.* Significat quod singuli filiorum Ismaelis [regionibus vel tribubus nomina dederunt], e quibus primogenitus ejus fuit Nabaioth [*Ms.*, Nabaoth; *al.*, Nabeoth], a quo omnis regio ab Euphrate ad mare Rubrum Nabathena usque hodie dicitur, quæ pars est Arabiæ. Nam et familiæ eorum oppidaque et pagi ac munita castella, et tribus horum appellatione celebrantur. Ab uno ex his Cethaar in deserto, Eoduma alia regio, et Hemanea [*Ms.*, Thermana] ad austrum et Cedema ad Orientem dicitur.

Inter. 224. Quid est quod dicitur de eodem Ismaele : *Coram omnibus fratribus suis obiit* (vers. 17)? vel qui sunt fratrum nomine dicti [*Ms.*, censiti]? — *Resp.* Id est, in manibus omnium liberorum [*Ms.*, filiorum] suorum mortuus est, superstitionibus omnibus liberis, et nullo prius morte præcepto. Fratres autem pro filiis appellari, ad Jacob Laban demonstrat dicens : *Ponatur coram [fratribus meis et] fratribus tuis. ut judicent inter nos* (Gen. xxxi, 37). Nec enim legitimus alios fratres Jacob ibi habere, exceptis liberis suis.

Inter. 225. Queritur quo ierit Rebecca interrogare Dominum, cum parvuli [ejus] in utero collidebantur (Gen. xxv, 22)? — *Resp.* Forte ad locum ubi aram constituerat Abraham, orare venit : vel [etiam] erant aliqui [tunc] in eo tempore homines Dei, in quibus posset Deus interrogari.

Inter. 226. An secundum historiam vel etiam allegoriam intelligendum est quod Dominus respondit Rebecæ : *Duc gentes sunt in utero tuo et duo*

populi ex ventre tuo dividuntur, populusque populum A superabis, et major serviet minori (vers. 23)? — Resp. Secundum utrumque modum: spiritualiter vero sic solet intelligi quod dictum est, [ut] in Esau figuratus sit major populus Dei, hoc est, Israeliticus secundum carnem; per Jacob autem figuratus est ipse Jacob in populo Christiano, secundum spiritualem progeniem propagato [Ms., quam propagavit]. Sed etiam historica proprietate invenitur hoc responsum esse completum, ubi populus Israel, hoc est, Jacob minor filius superavit Idumæos, quos [Ms., hoc est, gentem quam...] propagavit Esau, eosque fecit tributarios per David, quod diu fecit scilicet usque [Ms., quandiu fuerunt usque ...] ad regem sub quo Idumæi rebellaverunt, et jugum Israeliticum a cer vice sua deposuerunt.

Inter. 227. Quæ sunt primogenita quæ Esau vendidit Jacob fratri suo (vers. 31)? — *Resp.* Tradunt Hebræi omnes primogenitos fungi solitos officio sacerdotali [Ms., sacerdotum] antequam Aaron in sacerdotem [Ms., sacerdotium] eligeretur; et habuisse vestimenta sacerdotalia, quibus induti victimas Deo offerebant: et hæc esse vestimenta **328** Esau, quibus Rebecca induit Jacob filium suum, quorum odore pater oblectatus benedictionis initium astruit (Gen. xxvii, 15).

Inter. 228. Si viri justus voluntas bona est, quid est quod Isaac non Esau, quem voluit, sed Jacob, quem noluit, benedixit? — *Resp.* Justi hominis, quantum ad conscientiam pertinet, voluntas bona est; quantum autem ad præscientiam [Ms., præsentiam] immunitus est ab adversis. Deus enim solus est qui de futuris judicat. Ac per hoc Isaac justus, quantum ad præsentem statum [Ms., humanitatem] pertinet, dignum esse majorem filium benedictionem putabat [magis]. Sed Deus, occultorum cognitor, minorem mereri benedictionem ostendit, [ut in benedictione non hominis ostenderit esse beneficium, sed Dei (Edit., ut benedictionem non hominis, sed Dei ostenderet)]. Ideo dictum est in Numeris ad Moysen et Aaron sacerdotem: *Ponite nomen meum super filios Israel, ego Dominus benedicam eos (Num. vi, 27)*. Sacerdotis est benedicere, Dei est effectum tribuere benedictionis. Unde intellexit Isaac per spiritum prophetiæ, a Deo benedictionem super minorem filium prædestinatam, dicens: *Benedixi ei, et erit benedictus (Gen. xxvii, 35)*.

Inter. 229. Quid est quod Jacob dixit: *Terribilis est locus iste, non est hic aliud nisi domus Dei et porta cæli (Gen. xxviii, 17)? — Resp.* Hæc verba ad prophetiam pertinent, quod [Ms., quia] futurum erat in terra promissionis, Deum verum timere et colere, tabernaculumque ei fieri: eumque, qui est super omnia benedictus Deus, pedibus [suis] ambulare in ea. Portam autem cæli sic intelligere debemus, tanquam inde fiat aditus credentibus ad capessendum regnum cælorum.

Inter. 230. Cur Jacob oleum fudit super lapidem, quem erexit in titulum (vers. 18)? — *Resp.* Non ex

idololatria [Ms., non idololatriæ fecit simile]: nec enim tunc, nec postea frequentavit lapidem adorando, aut ei sacrificando; sed signum fuit prophetiæ evidentissimæ [Ms., in prophetia evidentissima] constitutum, quod [Ms., quæ] pertinet ad unctionem. Unde et Christi nomen a chrismate est.

Inter. 231. [Quærendum est] quomodo dictum sit: *Servivit Jacob pro Rachel septem annis, et videbantur illi pauci dies (Gen. xxix, 20)*; cum magis [etiam] breve tempus longum esse soleat amanti? — *Resp.* Dictum est [ergo] propter laborem servitutis, quem facilem et levem amor faciebat.

Inter. 232. Post servitum septem annorum Jacob, soceri sui fraude deceptus, copulatus est Liæ; an etiam post alios septem servitutis annos Rachel accepturus erat? — *Resp.* Non [igitur], ut quidam male æstimant, post septem annos alios Rachel accepit uxorem; sed post septem dies nuptiarum primæ; nam sequitur: *Et ingressus est ad Rachel, et dilexit Rachel magis quam Liam, et servivit ei septem annis aliis (vers. 30)*.

Inter. 233. [An] duæ ancillæ Bala et Zelpha uxores, an concubinæ dicendæ sunt (Gen. xxx, 4, 9)? — *Resp.* Forte omnis concubina, uxor; non autem [omnis] uxor concubina, more loquendi in Scripturis [Ms., Scriptorarum], appellatur, id est, ut Sarra et Rebecca, [Lia] et Rachel concubinæ dici non possint: Agar vero et Cethura, et Bala et Zelpha et uxores et concubinæ.

Inter. 234. Quomodo pro aspectu virgarum variorum varii pecorum fetus nascebantur (vers. 38)? — *Resp.* Observabat Jacob tempora quibus pecora ascendebantur, et post calorem diei ad potandam avida pergebat: discolores virgas hic ponebat in canalibus, et admittis arietibus et hircis in ipsa potandi aviditate oves et capras faciebat ascendere, ut ex duplici desiderio, dum avide bibunt et ascenduntur a maribus, tales fetus conciperent, quales umbrae arietum et hircorum desuper ascenduntium in aquarum specule contemplabantur. Ex virgis enim in canalibus positis varius [etiam] erat imaginum color. Nec mirum hanc in conceptu feminarum esse naturam, ut quales perspexerint, sive mente conceperint, in extremo voluptatis æstu, quo concipiunt, talem sobolem procreent, cum hoc ipsum etiam in equorum gregibus apud Hispanos dicatur fieri. Et Quintilianus in ea controversia: in qua accusabatur matrona quædam, quæ Æthiopem pepererat [Ms., quod... pepererit], pro defensione illius argumentetur, in hoc conceptu [Ms., hanc conceptus] esse naturam, quam supra **329** diximus. Et multa dicuntur similia [Ms., similiter] fieri in animalium fetibus. [Sed] et mulieri accidisse traditur, ut scriptum reperitur in libris antiquissimi et peritissimi medici Hippocratis, quæ suspitione adulterii fuerat punienda, cum pulcherrimum puerum peperisset, utriusque parentis generi [Ms., utriusque parenti generique] dissimilem, nisi memoratus medicus solvisset questionem, illis admonitis, quærerent, si forte aliqua talis

pictura esset in cubiculo; qua inventa, mulier a A suspicione liberata est.

Inter. 235. Quare Jacob primi temporis sua esse voluit, et serotina Laban? vel [*Ms.*, et] cur hac arte non sua magis omnia esse fecit? — *Resp.* Jacob prudens et callidus iustitiam et æquitatem in nova arte servabat. Si enim omnes agnos et hædos varios pecora procreassent, erat aliqua suspicio [doli], et aperte huic rei Laban invidus contraiisset. Ergo ita omnia temperavit, ut ipse fructum sui laboris acciperet, et Laban non penitus spoliaretur. Si quando oves et capræ primo tempore ascendebantur, quia vernus esse fetus, ante ipsas ponebat virgas, ut varia soboles nasceretur. Quæcunque oves et capræ sero quærebant mares, ante harum oculos non ponebat, ut unius coloris pecora nascerentur: et quicquid B primum nascebatur, suum erat, quia [discolor et] varium erat: quicquid postea, Laban: unius enim, tam nigri quam albi coloris, pecus oriebatur.

Inter. 236. Cur nec Jacob fraudis in hoc [facto] arguendus est? — *Resp.* Per hoc cogit inquiri prophetiam, et aliquam figuratam significationem resista, quam sine dubio ut propheta fecit Jacob. Non enim tale aliquid, nisi revelatione spirituali eum fecisse credendum est.

Inter. 237. Quomodo decem vicibus dicit Jacob socero suo, mutasse eum mercedem suam (*Gen. xxxi, 41*)? — *Resp.* Hic est sensus, quod per singulos fetus semper Laban conditionem mutaverit. Si videbat varium nasci pecus [post fetum] dicebat: Nolo [*F.*, volo] in futura varia mihi nascantur. Rursum cum vidisset unius coloris nasci pecora [Jacob quoque, hoc audito, virgas in canalibus non ponebat] dicebat: futuros fetus unius coloris pecora mihi procreabant. Et quid plura? usque ad decem vices semper [a Laban pecoris sui] Jacob mutata conditio est: et quodcumque sibi proposuerat Laban, ut nasceretur, in contrarium colorem vertebatur. Ne cui autem in sex annis decem parienti vices incredibiles videantur, lege Virgilium, in quo dicitur:

Bis gravidæ pecudes....

Natura autem Italicarum ovium et Mesopotamiæ una esse perhibetur.

Inter. 238. Quare constituit Jacob lapidem super titulum (*vers. 45*)? — *Resp.* Diligenter animadvertendum est quod istos titulos in rei cujuscunque testimonium constituebant, non ut eos pro diis colerent, sed ut eis aliquid significarent.

Inter. 239. Quid est quod Jacob juravit per timorem patris sui Isaac (*vers. 33*)? — *Resp.* Per Deum utique, quem timebat Isaac pater ejus, jurare intelligitur. Quem timorem etiam superius commendavit, cum diceret: *Deus patris mei Abraham, et timor patris mei Isaac (vers. 42).*

Inter. 240. Quæ sunt castra Dei, quæ vidit Jacob in itinere (*Gen. xxxii, 1, 2*)? — *Resp.* Nulla dubitatio est quin angelorum fuerit multitudo. Ea quippe in Scripturis militia cæli nominari solet.

Inter. 241. Quomodo eundem habuit Jacob, quando

quidem tantum timuit Esau fratrem suum (*vers. 71*)? — *Resp.* Satis in verbis ejusdem Jacob, quæ sequuntur, et humana infirmitas, et fides pietatis apparet; ut et Deus liberaret eum et quæ promisit impleret. Admonendi sumus tamen [*Ms.*, enim] hoc exemplo, ut quamvis credamus in Deum, faciamus tamen quæ facienda sunt [ab hominibus] in præsidium salutis: ut prætermittentes ea Deum tentare non videamur.

Inter. 242. Quomodo ergo Jacob ab eo postulat benedici, cui luctando prævaluit (*vers. 26*)? — *Resp.* Magna [hæc] est de Christo propheta. Duplex enim 330 [hic] Jacob intelligitur, id est, carnalis et spiritualis. Prævaluit enim Jacob Christo, vel potius prævalere visus est super eos Israelitas, a quibus crucifixus est Christus; et ab eo benedicitur [Israeliticus] in eis qui crediderunt in Christum; ex quibus erat qui dicebat: *Et ego Israelita ex genere Abraham, ex tribu Benjamin (Rom. xi, 1).* Unus ergo atque idem Jacob et claudus et benedictus: claudus in latitudine femoris, tanquam in multitudine generis, de quo dictum est: *et claudicaverunt a semitis suis (Psal. xvii, 26).* Benedictus autem in eis, de quibus dictum est: *Reliquiæ per electionem gratiæ salvæ factæ sunt (Rom. xii, 5).*

Inter. 243. Quæ est causa immutati nominis Jacob, ut Israel vocaretur (*Gen. xxxii, 28*)? — *Resp.* Varia hujus nominis interpretatio æstimatur; sed beatus Hieronymus taliter de ejus interpretatione dixit: C sensus itaque hic est: non vocabitur nomen tuum supplantator, hoc est, Jacob; sed vocabitur princeps cum Deo, hoc est, Israel. Quomodo enim ego princeps sum, sic [ei] tu, qui mecum luctari potuisti, princeps vocaberis. Si autem cum Deo sive angelo (quoniam plerique varie interpretantur) pugnare potuisti, quanto magis cum hominibus, hoc est, [cum] Esau, [quem] formidare non debes.

Inter. 244. Quid [sibi vult] quod Jacob ait [fratri suo]: *Sic vidi faciem tuam, quasi viderem faciem Dei (Gen. xxxiii, 10).* Utrum parentis et perturbati animi verba usque in hanc adulationem proruperunt? — *Resp.* Hæc verba fraterna sunt et benigno animo dicta, quoniam post benignam susceptionem metus ipse transierat. Et fortassis Dei nomine angelorum aliquem vel sanctorum [*Ms.*, vel aliquem sanctum] hoc loco intelligere debemus, secundum Apostolum, qui dixit: *Etsi sunt qui dicuntur dii, sive in cælo, sive in terra, quemadmodum sunt dii multi et domini multi (I Cor. viii, 5).*

Inter. 245. Quomodo promisit Jacob fratri suo, ut sequeretur vestigia ejus cum alio itinere tenderet (*Gen. xxxiii, 14*)? — *Resp.* Forte ad horam sequebatur. Vel primo [veraci animo] promiserat, sed aliud postea [cogitando [*Edit.*, cogitabat] delegit].

Inter. 246. Quomodo duo filii Jacob tantam eadem et deprædationem per se in terra aliena facere potuerunt (*Gen. xxxiv, 25*)? — *Resp.* Multitudo [eunim] non parva erat cum Jacob, qui plurimum ditatus

fuit : sed filii ejus in hoc facto nominantur, qui eisdem facti principes et auctores fuerunt.

Inter. 247. Quid est quod Jacob dixit domui suæ : *Projicite deos alienos qui in medio sunt vestri* (Gen. xxxv, 2)? Et iterum : *Dederunt ei omnes deos alienos, quos habebant, et inaures quæ in auribus eorum erant* (vers. 4). Quæ si ornamenta erant, ad idololatricam non pertinebant? — *Resp.* Intelligendum est, hæc inaures phylacteria fuisse deorum alienorum. Nam Rebeccam a servo Abrahamæ inaures accepisse Scriptura testatur : quod non fieret, si eis inaures habere ornamenta gratia non liceret. Ergo illæ inaures, quæcumque [*Edit.*, quæ cum] idolis datæ sunt, ut dictum est, idolorum phylacteria fuerunt.

Inter. 248. Quare secundo dicitur ad Jacob (vers. 10) : *Non vocaberis Jacob, sed Israel erit nomen tuum : et appellavit eum Israel?* — *Resp.* Dudum nequaquam ei ab angelo nomen imponitur, sed quod imponendum sit ei a Deo prædicitur. Quod igitur [ibi] futurum promittitur, hinc dicitur expletum. Nimirum nomen hoc ad illam recte intelligitur pertinere promissionem, ubi sic videbitur Deus, quomodo non est ante a patribus suis visus.

Inter. 249. Quæ est Effrata, ubi Jacob Rachel uxorem suam condidisse dicitur (vers. 19, 20)? — *Resp.* Effrata et Bethleem unius verbi vocabulum est sub interpretatione consimili : siquidem in frugiferam domum, et domum panis vertitur, propter eum panem qui de cælo descendisse dicitur.

Inter. 250. Ubi est turris gregis, juxta quam dicitur Jacob habitasse (vers. 21)? — *Resp.* Juxta Bethleem, ubi [vel] angelorum grex in Domini ortu cecinit : vel ubi Jacob pascens pecora sua loco nomen imposuit : vel, quod verius est, quod vaticinio futurorum tunc mysterium monstrabatur [*Ms.*, quia vaticinatio futurorum jam tunc per mysterium monstrabatur].

Inter. 251. Quid est quod de Isaac dicitur : *Et consumptus ætate mortuus est, et appositus populo suo* (Gen. xxxv, 29)? Quomodo consumptus, vel cui populo appositus? **331** — *Resp.* Consumptus ætate, id est, perfectus ætate. Verum angelorum populo vel sanctarum animarum apponuntur, qui hanc vitam Deo placentes finiunt. Tunc dicuntur apponi, quando nulla jam remanet sollicitudo tentationum, et periculum peccatorum. Quod intuens Scriptura ait : *Ante mortem ne laudes hominem quemquam* (Eccli. xi, 30).

Inter. 252. Quomodo Scriptura dicit, post mortem Isaac patris sui, Esau abcessisse de terra Chanaan, et habitasse in monte Seir (Gen. xxxvi, 8) ; cum veniente de Mesopotamia Jacob legatur (Gen. xxxii, 3) eum misisse nuntios ad fratrem suum in terra Seir, regionis Edom, cum ibi habitaret tunc temporis [*Ms.*, eumque ibi habitasse tunc temporis]? — *Resp.* In promptu est cogitare quod scilicet Esau, posteaquam in Mesopotamiam frater ejus abcessit,

non vult habitare cum parentibus suis, [sive] ex illa commutatione [*Ms.*, commotione] qua dolebat se benedictione fraudatum ; sive causa uxorum suarum, quas odiosas videbat esse parentibus, et coeperat habitare in monte Seir. Deinde post reditum Jacob fratris sui, facta inter eos concordia, reversus est et ipse ad parentes ; et cum mortuum patrem simul sepelissent, quia eos plurimum ditatos terra illa, sicut scriptum est, minime capiebat, abcessit rursus in Seir, et ibi propagavit gentem Idumæorum.

Inter. 253. Erant [autem] filii Jacob duodecim (Gen. xxxv, 22) ; et computatis omnibus, Benjaminque, et addidit : *Hi filii Jacob, qui nati sunt ei in Mesopotamia Syriæ* (vers. 26) ; a dum constat Benjamin natum esse in Chanaan, quomodo tunc duodecim nasci dicuntur in Mesopotamia ? — *Resp.* Nulla est [ergo] facilior solutio hujus quæstionis, quam ut per synecdochen accipiatur. Ubi enim major pars est aut fortior [*Ms.*, potior], solet ejusdem nomine etiam illud comprehendere quod ad ipsum nomen [non] pertinet.

Inter. 254. Quomodo impletum somnium Joseph, quo dicit se vidisse solem et lunam, et undecim stellas adorasse se (Gen. xxxvii, 9) ; dum constat, eo regnante in Ægypto, matrem ejus Rachel multo ante esse defunctam ; imo nec patrem [ejus] legimus eum adorasse ? — *Resp.* [Ergo] in Christo facilis [Edit., facile] est somnii intelligere perfectionem : huic enim datum est nomen, quod est super omne nomen, ut in nomine ejus [*Ms.*, Jesu] fluctatur omne genu celestium, terrestrium et infernorum (Philip. ii, 10).

Inter. 255. Quæritur quare Ismaelitas Scriptura, quibus a fratribus venditus est Joseph, etiam Madianitas vocet (Gen. xxxvii, 28) ; cum Ismael sit de Agar filius Abrahamæ, Madianitæ vero de Cethura ? — *Resp.* Quia Scriptura de Abraham dixerat (Gen. xxv, 6) quod munera dedisset filiis concubinarum suarum, Agar scilicet et Cethuræ ; et divisit [*Ms.*, dimiserit] eos ab Isaac filio suo in terra [*Ms.*, terram] Orientis. Itaque unam gentem fecisse intelligendi sunt.

Inter. 256. Quomodo intelligendum illud [quod] Jacob [dicit] : *Descendam ad filium meum Iubens in infernum* (Gen. xxxvii, 35). — *Resp.* Perturbati et dolentis verba sunt, mala sua etiam hinc exaggerantis. Vel etiam inferni nomine sepulcrum significavit, quasi diceret : In luctu maneo, donec me terra suscipiat [sepultum], sicut illum.

Inter. 257. Qualiter historia de Juda et trius filiis ejus et uxore ejus Thamar (Gen. xxxviii) intra tam paucos annos compleri potuit ? [Cum ergo anno ^b xiv ætatis suæ venditus fuisse credatur ; xiii annos peregerat in Ægypto ignotus Pharaoni ; ad hos enim tredecim annos accesserunt vii anni ubertatis, et facti sunt anni xx : his adduntur duo ;

^a Locus hic sanatus ex ms.

^b Ambigua lectio : forte xvii.

quia secundo anno famis Jacob introivit in Ægyptum A cum filiis suis, et inveniuntur XII anni, quibus abfuit Joseph a patre et a fratribus suis. Quo medio tempore quomodo fieri potuerunt? — *Resp.* Solet [enim] Scriptura sancta per recapitulationem multa proferre. Aliquot ergo annis ante venditum Joseph hæc fieri cœpisse intelligi datur. Etiam mox, ut adolesceret Judas, incidit [*Ms.*, cœpit incidisse] in amorem ejus, quam duxit uxorem, nondum vendito Joseph in Ægyptum.

Inter. 258. Cur dixit de Thamar: Depositis vestimentis viduitatis suæ (*vers.* 14)? — *Resp.* Ut intelligatur [*Ms.*, quatenus intelligeres], ex temporibus patriarcharum certa et sua fuisse vestimenta viduarum, non utique talia qualia conjugatarum.

332 *Inter.* 259. Quare dixit Judas: Justior est Thamar quam ego (*Gen.* xxxviii, 26)? — *Resp.* Thamar in bivio sedens vel capeto; ubi diligentius debet viator aspicere, quod iter gradiendi capiat; non ut vagam turpitudinis libidinem impleret, sed ut liberos a socero susciperet, justiore causa, quam socer: ille enim libidinis, illa liberorum gratia: et ideo in comparatione ejus minus male fecerat.

Inter. 260. Si Phares inde sortitus est nomen divisionis, quia diviserat membranam secundam [*Ms.*, secundarum], unde Zara [sic] nomen accepit (*vers.* 20, 30)? — *Resp.* Zara interpretatur *Oriens*. Sic igitur vocatur, vel quia primus apparuit, vel quod plurimi ex eo nati sunt justi, sicut in Paralipomenon legimus (*I Par.* ii, 4).

Inter. 261. Cur gentiles homines qui fuerunt in carcere cum Joseph, prasagia futurorum viderunt (*Gen.* xl, 5)? — *Resp.* Non pro suis meritis, sed ut magnificaretur Joseph, et manifestaretur qui latebat.

Inter. 262. Quid [sunt] tres propagines (*vers.* 10)? — *Resp.* Tres [propagines sunt tres] rami.

Inter. 263. Cur Pharaon et Herodes dies nativitatibus suarum honoribus festivos habuerunt (*vers.* 20)? — *Resp.* Eo quod putaverunt quod hora nativitatibus eorum eos [*Ms.* se] ordinasset in regnum: similem rem facientes adoratione, ut quorum erat par impietas, esset una solemnitas.

Inter. 264. Quid est quod Pharaon dixit: *Putabam me stare super flumen* (*Gen.* xli, 1)? — *Resp.* Id [*Ms.*, Idem] est quod in alio loco legitur: *Ecce ego super fontem aquæ sto* (*Gen.* xxiv, 13). Hoc genere locutionis et in psalmo dicitur: *Qui fundavit terram super aquam* [*Ms.*, *aquas*]. [Non coguntur homines putare sicut navem natare terram super aquas]. Secundum hanc [enim] locutionem [recte] intelligitur, quod altior sit terra quam aqua. Altius quippe ab aquis sustollitur, ubi habitant terrena animalia.

Inter. 265. Quomodo multitudo [frugum] arenæ [multitudini] comparatur (*Gen.* xli, 49)? — *Resp.* Quia sicut arena innumerabilis est, ita multitudo frugum: usitato numero comprehendi non potest [*Ms.*, poterat].

Inter. 266. Quomodo de viro sancto Joseph intelligere debemus, quod inebriasset fratres suos (*Gen.* xliii, 34) — *Resp.* Ebrietas secundum Hebræam linguam [*Ms.*, idioma Hebræicæ linguæ] pro satietate ponitur, sicut in psalmo: *Visitasti terram et inebriasti eam*. Et iterum: *Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ*.

Inter. 267. Quid sibi vult quod Joseph toties fratres suos ludificavit, et tanta expectatione suspendit, antequam manifestare se voluisset? — *Resp.* Tribulabat eos, non ut se vindicaret [in eis], sed ut illos purgaret a crimine transacti sceleris in eum: vel magis, ut hac dilatione accumularetur gaudium eorum, dum viderent tantam gloriam ejus, quem [a se] extinctum esse arbitrabantur.

Inter. 268. Quomodo dicitur: *Filii ejus et filie descenderunt cum Jacob in Ægyptum* (*Gen.* xlv, 7), cum Jacob plures non habuerit filias, quam Dinam tantummodo? — *Resp.* Aut [etiam] nepies filiarum nomine intelligere debemus; aut pluralis numerus pro singulari positus est, sicut ibi: *Misit in eis muscam caninam*.

Inter. 269. Quod dicit Scriptura: *Omnes animæ quæ egressæ sunt de femoribus Jacob* (*vers.* 26): quid respondendum est eis qui hoc testimonio confirmare nituntur, a parentibus simul animas cum corporibus propagari? — *Resp.* [Animas dictas pro hominibus, a parte totum significante [*Edh.*, significata] locutione, nullus debet dubitare].

Inter. 270. *Hi filii Liæ, quos genuit in Mesopotamia Syriæ cum Dina, animæ filiorum et filiarum triginta tres* (*vers.* 15). Nunquid istæ omnes triginta et tres animæ ex Lia in Mesopotamia Syriæ natæ sunt, dum ibi Jacob non plus [quam] viginti annis cum socero suo moratus est, et septem anni transierunt, antequam Liam uxorem duxisset? — *Resp.* Ideo [igitur] Scriptura sancta hos omnes in Mesopotamia ortos esse dixit, quoniam eorum patres ibi orti sunt.

Inter. 271. Si sexaginta et sex animæ sunt quæ ingressæ sunt cum Jacob in Ægyptum, et ibi Joseph cum duobus filiis suis inventus est (*vers.* 26, 27), quomodo **333** septuaginta postea dicuntur esse animæ domus Jacob? — *Resp.* Ipso patre Jacob, quasi radice, adnumerato, septuaginta esse noscuntur.

Inter. 272. Dum hic [in Genesi] legimus septuaginta esse animas domus Jacob, quomodo in Actibus apostolorum (vii, 14) dicitur, in animabus septuaginta quinque descendisse Jacob in Ægyptum? — *Resp.* Non poterat Lucas [aliquid] contrarium scribere adversus eam Scripturam, quæ jam fuerat gentibus divulgata: et utique majoris opinionis, illo duntaxat tempore, septuaginta Interpretum habebatur auctoritas, quam Lucas, qui ignotus et vilis, et non magnæ fidei in nationibus ducebatur [*Al.*, erat]. Hoc autem generaliter observandum est quod ubicunque sancti apostoli vel apostolici viri loquuntur ad populos, his plerumque testimoniis abutuntur,

quæ jam fuerant in gentibus divulgata; licet plerique tradunt, Lucam [evangelistam], ut proselytum, Hebræas litteras ignorasse.

Inter. 273. Filii Jacob interrogati quid operis haberent, responderunt: *Pastores ovium sumus, sicut et patres nostri (Gen. XLVII, 3).* Quare patriarchas primos, pastores ovium, et non [reges] gentium fuisse legimus? — *Resp.* Quia sine ulla dubitatione justa servitus, et justa est dominatio, cum pecora homini serviunt, et homo pecoribus dominatur. Sic enim dictum est homini cum crearetur: *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram, et habeat potestatem piscium maris et volatilium cæli, et omnium quæ sunt super terram (Gen. 1).* Ubi insinuatur rationem debere dominari irrationali vitæ. Servum autem hominem homini vel iniquitas fecit, vel adversitas. Iniquitas qui sem, sicut dictum est: *Maledictus Chanaan, erit servus fratribus suis (Gen. IX, 25).* Adversitas vero, sicut accidit ipsi Joseph, ut venditus a fratribus servus alienigenæ fieret. Itaque primos servos, quibus hoc nomen in Latina lingua inductum est, bella fecerunt; cum [Ms., qui] enim homo ab homine superatus, jure belli possit occidi, quia servatus est, servus est appellatus. Inde et *mancipia*, quia [sunt] manu capta.

Inter. 274. Quæ est terra Gersen [Al., Gesen] vel Ramesse? — *Resp.* Judæi autumant eam, quæ nunc Thebaida appellatur, Ramesse pagum; Arsenatem sic olim vocatum putant.

Inter. 275. Quaritur quomodo in terra Ægypti pascua pecoribus inveniri potuerunt, cum ea terra pluvias non irrigaret; et fratres Joseph ideo terram Chanaan reliquisse [se] dicunt, quod herbas gregibus suis non invenissent (Gen. XLVII, 4)? — *Resp.* Perhibetur ab eis qui loca sciunt, in multis Ægypti paludibus potuisse pascua non desse, etiam cum fames esset frumentorum, quæ solent Nili fluminis inundatione provenire. Magis enim dicuntur paludes illæ feraces [Ms., feracius] pascua gignere, quando aqua Nili minus excrecit.

Inter. 276. Quid sibi vult, a tanto viro et tali patriarcha tam sollicita corporis commendatio, ut non in terra Ægypti sepeliatur, sed in terra Chanaan juxta patres suos (vers. 30)? — *Resp.* In his [figuræ] sacramenta tibi quærenda sunt, et [majoris] admirationis gaudium invenies. Cadaveribus quippe mortuorum peccata significari in lege non est dubium. Hinc illa sententia ducta [Ms., dicta] est: *Qui baptizatur a mortuo, et iterum tangit illum, quid proficit lavatio ejus? sic et qui jejunit super peccata sua et iterum ambulans hæc eadem facit, etc. (Eccle. xxxiv, 30, 31).* Sepultura ergo mortuorum remissionem significat peccatorum. Eo pertinet quod dictum est: *Beatorum remissæ sunt iniquitates et quorum tecta sunt peccata (1^a sal. xxxi, 1).* Ubi ergo sepelienda erant hæc significantia cadavera patriarcharum, nisi in ea terra ubi ille crucifixus est cujus sanguine facta est remissio peccatorum.

Inter. 277. Quid est quod Jacob conversus ad caput lectuli sui oravit Dominum (Gen. XLVII, 31)? — *Resp.*

Scilicet postquam juraverat ei filius [securus] de petitione quam rogaverat, adoravit Deum [Ms., Dominum cœpit adorare] contra caput lectuli sui; sanctus quippe et Deo obediens [Ms., deditus] vir, oppressus senectute, habebat lectulum ita positum, ut ipse jacens [habitus] absque ulla difficultate ad orationem esset paratus.

334 Inter. 278. Quid est quod Jacob dicit: *Duo filii tui Effrem et Manasses, sicut Ruben et Simeon erunt mihi (Gen. XLVIII, 5)*? — *Resp.* Significat: [sicut] Ruben et Simeon duæ tribus erunt, et suis vocabulis vocabuntur; sic Effrem et Manasses duæ tribus erunt; duos quoque populos procreabunt, et [sic] hæreditabunt promissionis terram, sicut et filii mei. Reliquos autem filios, quos post mortem meam genueris, tui erunt: [et] in nomine patrum suorum vocabuntur in hæreditate sua; [qui] non accipient separatim terram, nec funiculos habebunt proprios, ut reliquæ tribus: In tribu Effrem [Ms. Effraim] et Manasse quasi appendices populi commiscebuntur.

Inter. 279. Cur Jacob filio suo Joseph, quasi nescienti, indicare voluit, ubi et quando sepelietur matrem ejus (vers. 7)? — *Resp.* Forte propheticæ commemorare voluit, ibi sepultam matrem Joseph, ubi Christus fuerat nasciturus.

Inter. 280. Quæ est pars una quam Jacob dedit Joseph filio suo [extra fratres suos], quam tulisse se de manu Amorrhæorum dicit in gladio et arcu suo (vers. 22)? — *Resp.* Significavit urbem, quæ Hebraice Sichem dicitur, et secundum Græcam et Latinam declinationem Sichina appellatur; et corrupte a plurimis Sichar nominatur: quæ et [Al., ut] nunc Neapolis urbs Samaritanorum dicitur. Sichem [in] Hebræa lingua transfertur in humerum [Al., numerum], unde Septuaginta [præcipue] interpretati sunt. Quod autem dicit se eam [Ms., jam] in arcu et gladio possedisse, arcum hic et gladium justitiam verat, per quam meruit, peregrinus et advena, interfecto Sichem et Emor, de periculo liberari. Timuit [enim], quod supra legimus, ne vicina oppida atque castella eb eversionem fœderatæ urbis adversum se consurgerent, et Dominus non dedit eis ut nocerent illi. [Vel certe sic intelligendum: dabo tibi Sichimam, quam in fortitudine mea, hoc est, in pecunia, quam multo labore et sudore quæsivi. Quod autem ait: super fratres tuos, ostendit, absque sorte eam dedisse tribui Joseph, et mausoleum ejus ibi hodieque cernitur.]

DE BENEDICTIONIBUS PATRIARCHARUM.

Inter. 281. Quid intelligendum est de benedictionibus quibus Jacob patriarcha benedixit filios suos: an historice vel allegorice intelligendæ sunt, cum dixit: *Congregamini filii Jacob [audite, Israel, patrem vestrum], ut annuntiem vobis quæ ventura sunt in novissimis diebus (Gen. XLIX, 1);* et videtur ex his verbis magis allegoriam sonare quam historiam? — *Resp.* Utrumque [vero] et historiam et allegoriam. Historiam, de divisione terræ promissionis, quæ [di-

visiones] dividendæ erant nepotibus illorum. Item A allegoriam, de Christo et Ecclesia in novissimis quid futurum [Ms., futuram] temporibus. Sed prius historice fundamenta ponenda sunt, ut aptius allegorie cultum priori structuræ superponatur.

Ruben primogenitus meus, tu fortitudo mea, principium doloris mei, prior in donis [major imperio], effusus es sicut aqua, non crescas : [quia] ascendisti cubile patris tui, et maculasti stratum ejus (vers. 3, 4).
 a Est autem hic sensus : tu es primogenitus meus, major in libris, et debebas, juxta ordinem nativitatis tuæ, hæreditatem, quæ primogenitis jure debebatur, habere, nempe sacerdotium accipere et regnum [hoc quippe in portando onere [Al., honore] et prævalido robore demonstratur]. Verum quia peccasti, et quasi aqua, [quæ] vasculo non tenetur, voluptatis [Ms., B voluntatis] effusus es impetu, idcirco præcipio tibi ut ultro non pecces, sisque in fratrum numero poenas peccati lugens [Al., luens], quod primogeniti ordinem perdidisti : b principium autem doloris est omnis primogenitus, quia pro eo primum commoventur viscera parentum.

Simeon et Levi fratres, vasa iniquitatis bellantia, in consilium eorum ne veniat anima mea et in cœtu illorum non sit gloria mea ; quia in furore suo occiderunt [virum] et in voluntate sua suffoderunt murum. Maledictus furor eorum, quia pertinax, et indignatio illorum, quia dura. Dividam eos in Jacob, et dispergam illos in Israel (vers. 5-7). Significat autem non sui fuisse consilii, quod Sichem et Emor 335 scederatos viros interficerent [Al., interfecerunt], et [quia] contra fas, in pacis et amicitiarum tempore sanguinem fuderunt innocentium, et quasi quodam furore sic crudelitate repleti [Al., raptati] muros hospitiæ urbis everterunt [Ms., everterent] (Gen. xxxiv). Unde dicit : *Maledictus furor eorum, quia pertinax, et reliqua. Et dispergam eos in Israel.* Levi enim hæreditatem propriam non accepit, sed in omnibus sceptris paucas urbes ad habitandum [Edit., inhabitandas] habuit. De Simeone vero in libro Jesu (xix, 1, 2) scriptum est, quod et ipse proprium funiculum non accepit, sed de tribu Juda quiddam habuerit.

Juda te laudabunt fratres tui, manus tuæ in cervicibus inimicorum tuorum : adorabunt te filii patris tui. Catulus leonis Juda, ad prædam, filii mi, ascendisti (Gen. xlix, 8, 9). Sive, ut in Hebræo scriptum est : *de captivitate, filii mi, ascendisti : requiescens accubisti ut leo, et quasi lævna quis suscitabit eum ?* Quia Juda confessio sive laus interpretatur, recte scribitur : *Juda constebuntur tibi fratres tui, vel laudabunt te.* Et licet de Christo grande sit mysterium, tamen secundum litteram significat quod per stirpem David generantur reges, et quod adorarent eum omnes tribus. Non enim ait, filii matris tuæ, sed, *filii patris tui.* Et quod sequitur : *Ad prædam, filii mi, ascendisti,* ostendit eum captivos populos ducturum esse, et juxta intelligentiam sacriorem, Christum ascendisse in

altum, et captivam duxisse captivitatem (Ephes. iv, 58); sive, quod melius puto, captivitas passionem ascensus resurrectionem significat. *Alligans ad vineam pullum suum et ad vitem asinam suam (Gen. xlix, 11).* Quod videlicet pullum asinæ, cui superedit Jesus, hoc est, gentilium populum, vineæ apostolorum, qui ex Judæis sunt, copulaverit, et ad vitem, sive, ut in Hebræo habetur [ad Soreth], id est, electam vitem alligaverit asinam, cui *superedit*, Ecclesia ex nationibus congregata. Quod autem dicit : *Filii mi*; conversio est ἀποστρέφει ad ipsum Judam [Al., conversionem ad Christum de ipso Juda facit], quod Christus hæc omnia sit facturus. c Quod autem ait : *Non auferetur sceptrum de Juda et dux de femore ejus donec veniat ille, qui mittendus est; et ipse erit expectatio gentium.* Significat, quod non deficerent principes de tribu Juda, usque ad tempus, quo natus est Christus, qui missus a Patre expectatio est gentium.

[*Zabulon in littore maris habitabit, et in statione navium, pertingens usque ad Sidonem.*] *Isachar asinus fortis, accubans inter terminos, vidit requiem, quod esset bona, et terram quod optima, et supposuit humerum suum ad portandum, factusque est tributis serviens (vers. 13).* d [Quia] supra de Zabulon dixerat : [quod] maris magni littora esset possessurus; Sidonem quoque et reliquas [Phœnicæ] urbes [contingeret], nunc ad mediterraneam provinciam redit; et Isachar, quæ [Al., qui] juxta Nephtalim est pulcherrimam [in Galilæa] regionem possessurus est, benedictione sua habitatorem fecit. Asinum autem osseum vel fortem vocat, et humerum [dicit supposuisse] ad portandum, quia in labore terræ et vehendis ad mare [oneribus], quæ in finibus suis nascebantur, plurimum laboraret, regibus quoque tributa comportans. Aiunt Hebræi, per metaphoram significari, quod Scripturas sanctas die ac nocte meditans studium suum dederit ad laborandum, et idcirco ei omnes serviunt, quasi magistro dona portantes.

Dan judicabit populum suum, sicut alia tribus in Israel. Fiat Dan coluber in via, cerastes in semita, mordens ungulas equi, ut cadat ascensor ejus retro (Gen. xlix, 16-18). Salutare tuum expectabo, Domine. Samson judex in Israel de tribu Dan fuit. Hoc ergo nunc dicit videns in spiritu, comam nutrire Samson Nazaræum, et de cæsis hostibus triumphare : quod in similitudinem colubri regulique obsidentis vias, nullum per terram Israel transire permittat; sed etiam si quis temerarius virtute sua, quasi velocitate equi confisus, eam voluerit prædonis more populari, non illum effugere valebit. Totum autem per metaphoram serpentis et equitis loquitur [Edit., quod loquitur, ad formam serpentis et equi pertinet]. Videns ergo [Ms., autem] tam fortem Nazaræum tuum, quod ipse propter [Edit., per] meretricem mortuus est, et moriens nostros occidit inimicos, putavi, o Deus! ipsum esse Christum Filium tuum;

a Ex Hieronymo, lib. Quæst. in Gen.

b Sequentia non sunt Hieronymi.

c Sequentia non sunt Hieronymi.
 Hieron. Quæst. in Gen.

verum quia mortuus est, et non resurrexit, et rursum ductus captus est Israel, alius mihi Salvator [Ed., verum, qui mortuus est et resurrexit, ille igitur mihi salvator, etc.] mundi et mei generis præstolandus est, ut veniat, cui repositum est, et ipse erit exspectatio gentium.

336 *Gad accinctus præliabitur ante eum, et ipse accingetur retrorsum, (vers. 19)* significat, quod ante Ruben, et dimidiam tribum Manasse, et filios, quos trans Jordanem [Ms., filios suos trans Jordanem] in possessionem dimiserat, post quatuordecim annos revertens, prælium adversum eos gentium vicinarum grande reperit et vicis hostibus fortiter dimicavit. Lege librum Jesu Nave (xiii, 7) et Paralipomenon (I, v, 1, 11).

Nephtalim cervus emissus, dans eloquia pulchritudinibus sive Nephtalim ager irriguus (Gen. xlix, 21). Utrumque enim significat Hebræum verbum Aiala Selvha [Edit., Silvam]. Significat autem quod aquæ calidæ in ipsa nascuntur tribu, sive quod super lacum Genesar fluente [Al., fluente] Jordanis esset irriguus. Hebræi autem volunt propter Tiberiadem, quæ legis videbatur habere notitiam, agrum irriguum hic intelligi eloquia pulchritudinibus prophetarum [Ms., irriguum et eloquia pulchritudinibus prophetari]. Cervus autem emissus temporaneas fruges et velocitatem terræ uberioris ostendit. Sed melius, si ad doctrinam Salvatoris cuncta referamus, quod ibi vel maxime docuerit Salvator, ut in Evangelio quoque scriptum est [Matth. iv, 15].

Filius meus accrescens Joseph, filius meus accrescens et decorus aspectus. Filium decurrerunt super murum, sed exasperaverunt eum, et jurgati sunt, invidiamque [Ita Ms.; Al. invideruntque illi] habentes jacula. Sedit in forti arcus ejus, et dissoluta sunt vincula brachiorum et manuum ejus per manus potentis Jacob. Inde pastor egressus est, lapis Israel (Gen. xlix, 22-24). O fili Joseph, qui tam pulcher es, ut te tota de muris et turribus, ac fenestris puellarum Ægypti turba prospectaret [Ms., prospectet]; inviderunt tibi [et te ad iracundiam provocaverunt] fratres tui, habentes livoris sagittas et zeli jaculis vulnerati: verum [tu] arcum tuum et arma pugnandi posuisti in Deo, qui fortis est propugnator; et vincula tua, quibus te fratres ligaverunt, ab ipso soluta sunt et disrupta. Ut ex tuo semine tribus nascatur Ephraim fortis, stabilis, et instar lapidis durioris invicta, imperans [quoque] decem tribubus Israel.

Benjamin lupus rapax, mane comedit prædæ et vespere dividet spolia (vers. 27). Quam de Paulo apostolo manifestissima sit prophetia omnibus patet. In adolescentia enim persecutus est Ecclesiam (Act. viii, 3); in senectute prædicator Evangelii factus est (Gal. i, 15). Hebræi autem ita dixerunt [Ms., disseverunt]: altare in quo immolabantur hostiæ, et vicinarum sanguis in basin illius fundebatur, in parte tribus Benjamin fuit [Al., fuisse]: Hoc inquit, ergo significat quod sacerdos immolant mane hostias, ad vespere dividunt ea, quæ sibi a populo ex lege col-

lecta sunt, lupum sanguinarium, lupum voracem super altaris interpretatione ponentes, et spoliarum divisionem super sacerdotibus, qui servientes altari vivunt de altari [Hucusque ex Hieronymo]. Hæc hactenus [Ms., autem] historice.

Spiritualiter autem [in] Ruben prioris populi Judæorum ostendit personam, cui a Domino per prophetam dicitur: Israel primogenitus meus (Gen. xlix, 3). Etenim juxta quod primogenitus debebat, ipsius erat accipere sacerdotium et regnum. Additur: *Tu virtus mea*. Utique quod huic populo fundamentum fidei ex ipsa virtute Dei [Ms., quia ex ipso populo fundamentum fidei; ex ipso virtus Dei], qui est Christus, advenit. Quomodo autem ipse sit principium dolorum, nisi dum Patri Deo semper irrogat injurias, convertens ad eum dorsum [et] non faciem: Iste prior in donis, quia ipsi primum credita sunt eloquia Dei, et legislatio, et testamentum [sive promissio]. Iste major imperio, utique pro magnitudine virium, quia copiosius cæteris in hoc sæculo regnavit [Ed., Deum negavit, mendose]. Effusus est autem sicut aqua, peccando in Christo, quæ vasculo non tenetur; voluntatis [Al., voluptatis] effusus est impetu: et ideo addidit *ultra non crescas*. [Quia peccavit, et Christum negavit], quapropter ipse postquam in universum orbem dispersus est, valde imminutus est. Sed quare talia meruit, ita subjicit: quia ascendisti cubile patris tui, et maculasti stratum ejus; quando [Edit., quoniam] corpus Dominicum, in quo plenitudo Divinitatis quiescebat, raptum in cruce suspendit, et ferro commaculavit.

Simeon et Levi fratres vasa iniquitatis bellantia (vers. 5). Per Simeonem et Levi scribæ, et Pharisæi, et sacerdotes Judaici populi intelliguntur. De Simeone enim scribæ erant Judæorum; de tribu vero Levi principes sacerdotum, **337** qui consilium fecerunt, ut Jesum dolo tenerent et occiderent. De quo concilio dicit: *In concilium eorum ne veniat anima mea*. Horrebant enim tot scelera quæ in novissimis temporibus facturi erant Judæi; quia in furore suo occiderunt virum, id est Christum, de quo dicitur: *Ecce vir oriens nomen ejus (Zach. vi, 12)*. Et alibi: *Femina circumdabit virum (Jer. xxxi, 22)*. Suffoderunt murum, id est, spirituales illum fortissimum murum, qui custodit Israel, lancea confoderunt. *Maledictus furor eorum, quia pertinax*. Utique quando furore accensi in ira obtulerunt Christum Pontio Pilato dicentes: *Crucifige, crucifige eum (Joan. xix, 6)*. Et indignatio eorum, [quia] dura. Dum Barabbam latronem peterent, et principem vitæ crucifigendum postularent [Matth. xxvii, 21]. *Dividam eos in Jacob, et disperdam [Ms., dispergam] illos in Israel*, quia nonnulli ex illis crediderunt, quidam autem in infidelitate permanserunt. Dicuntur enim divisi [hi, qui ab eis] separantur, et veniunt ad fidem; dispersi autem [Al. ergo] sunt, quorum patria et templum subversum est, et per orbem terræ gens incredula [Ms., incredulum genus] spargitur.

Juda te laudabunt fratres tui (Gen., xlix, 8). Per

hunc Judam verus confessor exprimitur Christus, qui ex ejus tribu secundum carnem est genitus. Ipsum laudant fratres sui, apostoli scilicet et omnes cohæredes ejus, qui per adoptionem Filii Dei Patris et Christi fratres effecti sunt per gratiam, quorum ipse est Dominus per naturam. *Manus tuæ in cervicibus inimicorum tuorum.* Iisdem enim manibus et eodem crucis trophæo et suos textit, et inimicas adversariasque potestates devicit [*Ms.*, curvavit]. Juxta quod et Pater promittit ei dicens : Sede ad dexteram meam, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. *Adorabunt te filii patris tui*, quoniam multi ex filiis Jacob adorantes [eum] per electionem gratiæ salvi facti sunt. *Catulus leonis Juda* (*vers.* 9), quoniam nascendo parvulus factus est, sicut scriptum est : *Parvulus natus est nobis. Ad prædam filii mi ascendisti*, id est, ascendens in crucem, captivos populos redemisti [et] quos adversarius [*Ms.*, contrarius] ille invaserat [tu moriens eripuisti. Denique rediens ab inferis ascendisti] in altum, captivam duxisti captivitatem. *Requiescens accubivisti ut leo.* Manifestissime Christus accubuit in passione, quando inclinato capite tradidit spiritum, sive quando in sepulcro [securus] velut quodam corporis somno quievit. Sed quare ut leo et [velut] *catulus leonis*? In somno suo leo fuit, quoniam non necessitate, sed potestate hoc ipsum implevit, sicut ipse dicit : *Nemo tollet a me animam meam, sed ego ponam eam.* Quod vero addidit : *Et ut catulus leonis*; inde enim mortuus est, unde [et] natus. Bene [ergo] Christus ut leo requievit, qui non solum mortis acerbiteriam non timuit, sed etiam in ipsa morte mortis imperium vicit. Quod autem dicit : *Quis suscitabit eum?* Quid est aliud nisi quod ipse dicit [*Ms.*, quia nullus, nisi ipse, juxta quod ipse ait] : *Solvite templum hoc, et in triduo suscitabo illud. Non deficiet dux de Juda* [et reliqua] (*vers.* 40). Hoc manifestissime ad Judam refertur. Diu enim fuit ex semine illius intemerata apud Judæos successio regni, donec Christus nasceretur : et hoc supra diximus. *Alligans ad vineam pullum suum* (*vers.* 41). Pullus suus, populus est ex gentibus, cui adhuc nunquam fuerat onus legis impositum. Hunc alligaverunt apostoli, qui ex Judæis sunt, ad vineam de qua dicitur : *Vinea Domini Sabaoth* [*Al.*, copulavit ad vineam, ad apostolos scilicet, qui ex Judæis sunt. Nam vinea Domini Sabaoth domus Israel est] : *Et ad vitem, quæ dicit : Ego sum vitis vera.* Ad hanc ergo vitem alligat asinam suam, hoc est synagogam gravidam [*Ms.*, tar.ligra.lam scilicet] et gravi legis pondere depressam. *Larit in vino stolam suam.* [Sive] carnem suam in sanguine passionis; sive sanctam Ecclesiam illo vino, quod pro multis effunditur in remissionem peccatorum. *Et in sanguine uræ pallium suum.* Pallium, gentes sunt, quas corpori suo junxit, sicut scriptum est : *Vivo ego, dicit Dominus, nisi hos omnes induam sicut vestimentum. Pulchriores oculi ejus vino* (*vers.* 42). Oculi Christi apostoli sunt et Evangelistæ, qui lamen scientiæ Ecclesiæ præstant

A quorum præcepta [*Al.*, scripta] austeritatem vini prisæ legis superant, quia longe leviora sunt. *Et dentes lacte candidiores.* Dentes præceptores sunt sancti, qui præcident ab erroribus homines, et eos quasi comedendo in Christi corpus transmittunt. Candidiores autem effecti sunt doctores ecclesiæ lacte veteris legis.

Zabulon in littore maris, et in statione navium habitat [*Ms.*, habitabit] (*vers.* 43). Zabulon interpretatur habitaculum pulchritudinis [*Al.*, fortitudinis], et Ecclesiam significat, quæ in littore 338 maris habitat, [et] in statione navium, ut credentibus refugium [sit], et periclitantibus demonstret fidei portum. Hæc contra omnes turbines sæculi inconcussa firmitate solida expectat naufragium Judæorum, et hæreticorum procellas, qui circumferuntur omni vento doctrinæ, quorum etsi tunditur fluctibus, non tamen frangitur. *Pertendit autem usque ad Sidonem*, hoc est, usque ad gentes; legitur etiam in Evangelio, inde assumptos esse aliquos apostolos; in ipsis locis Dominum sæpe docuisse, sicut scriptum est : *Terra Zabulon, et terra Nephtalim, populus qui sedebat in tenebris, vidit lucem magnam.* (*Matth.* iv, 16; *Isa.* ix, 1, 2). Sidon interpretatur venator vel venatrix. Venatores vero qui sunt, nisi apostoli? qui, ut supra diximus, ex illis locis assumpti sunt; de quibus dicitur : *Mittam venatores multos, et venabuntur res in omni monte* [*Al.*, loco] (*Jer.* xvi, 16).

Isachar asinus fortis (*Gen.* xlix, 14, 15). Isachar quod interpretatur merces, refertur ad populum gentium, quem Dominus pretio sanguinis sui mercatus est. Hic Isachar asinus fortis scribitur, quia prius populus gentilis, quasi brutum et luxuriosum animal [egerat] nullaque ratione subsistens; nunc vero fortis Redemptoris dominio collum submitbens ad jugum disciplinæ Evangelicæ pervenit [*Al.*, sed postmodum jugum... libenter portavit]. *Hic accubans inter terminos vidit requiem, quod esset bona; et terram, quod optima.* Inter terminos [autem] accubare, est prætolato mundi sine requiescere, nihilque eorum, quæ versantur in medio, quærere, sed ultima desiderare. Et fortis asinus requiem et terram optimam videt, cum simplex gentilitas [idcirco] se ad robur boni operis erigit [quia] ad æternæ vitæ præmium tendit. Unde etiam *apponit humerum suum ad portandum*, quia dum ad promissam requiem pervenire desiderat, cuncta mandatorum onera libenter portat. Unde *factus est tributis serviens*, hoc est, regi Christo suo fidei dona et operum bonorum offerens munera.

Dan judicabit populum suum, sicut aliæ tribus Israel. Fiat Dan coluber in via, cerastes in semita, [et reliqua] (*vers.* 46). Dicunt quidam Antichristum per hæc verba prædici de tribu Dan futurum, pro eo, quod hoc loco Dan et coluber asseritur et mordens. Unde inter tribus Israel primus Dan ad Aquilonem castra metatus est, illum significans, qui so in lateribus Aquilonis sedere dicit, et de quo figuraliter propheta dicit : *A Dan auditus est fremitus equorum ejus* (*Jer.* viii, 1).

16) : qui non solum coluber, sed etiam cerastes, sive cornutus vocatur. Ceras enim Græce cornu dicitur esse [Al., κέρατα.... cornua dicuntur]. Unde serpens illo cornutus esse perhibetur, per quem digne Antichristus assortitur, qui contra vitam fidelium eum morsu pestiferæ prædicationis armabitur etiam cornibus potestatis [Edit., et etiam cornibus contra potestates]: Quis autem nescit semitam angustioram esse, quam viam? Fit ergo coluber in via, quia in præsentis vitæ latitudine eos ambulare prævocat, quibus quasi parcendo blanditur. Sed mordet, cum eos quibus libertatem tribuit, erroris sui veneno consumit. Fit iterum cerastes in semita, quia quæ fideles reperit, et sese inter angusta itinera præcepti celestis constringere videt, non solum nequitia callide persuasionis impetit, verum etiam terrore potestatis perimit [Al., premit], [e.] in persecutionis angore, post beneficia ficta [Ms., ficta] dulcedinis, exercet cornua potestatis. [In quo loco] equus [iste] hanc mundum insinuat, qui [Ms., quod] per elationem suam in cursu labentium temporum spumat.

Et quia Antichristus extrema mundi apprehendit [Ms., apprehendere nititur], cerastes ille equi ungulas mordere perhibetur. Equi enim ungulas mordere est extrema sæculi [feriendo] contingere. Ut cadat ascensor ejus retro. Ascensor hujus equi est, quisquis iniquitatibus mundi [hujus] extollitur, unde et retro cadere dicitur.

Hæc commentatiuncula inter Opera S. Aug. Edit. Bened. S. Mauri tom. III, Append. pag. 28, ita finitur.

Ut cadat ascensor ejus retro. Plebs infidelis Judæa, erroris suis laqueis capta pro Christo Antichristam expectat. Bene Jacob eodem loco repente in electorum vocem conversus est dicens: *Salutare tuum expectabo, Domine (vers. 18)*. Id est, non sicut infideles Antichristum, sed eum, qui in redemptionem nostram venturus est, verum credo fideliter Christum. Amen.

339 DICTA BEATI ALBINI LEVITÆ

Super illud Geneseos: *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram (Gen. 1, 26)*.

MONITUM PRÆVIUM.

Hanc commentatiunculam in ms. cod. J. Sirmundi sub priori titulo repertam Quæstionibus in Genesin subjunxit cl. Quercetanus. Et ita jam olim fuerat inter Opera sancti Ambrosii sub hoc titulo: *De dignitate conditionis humanæ libellus*. Et sancti Augustini, cum hac inscriptione: *De creatione primi hominis*. Habetur nunc in Ambros. et Aug. Opp. Append. Nos illam invenimus in codd. mss. Salisburgensi, Frisingensi et S. Emmerami, absque titulo quidem auctoris, at tamen inter alia Alcuini opuscula comprehensam. In eodem cod. Salisb., n. 67 notato, habetur simul opusculum in quo tractatur de operibus sex dierum et aliis juxta disputationem puerorum cum interrogationibus et responsionibus. Ibi agitur de natura hominis, atque illud Gen. 1, 26, *Faciamus hominem, etc.*, dialogice examinatur, responsiones vero redduntur per eadem verba quæ in hac, quam præ oculis habes, commentatiuncula uno contextu leguntur. Incertum sane utrum hæc verba prius, quod pronum est credere, dialogice disposita, postea per modum unius dissertationis inde avulsa fuerint; utrum vero prius uno contextu prolata, deinde ampliori dialogo incerta. Persuasum tamen mihi habeo, beatum Alcuinum non tantum hujus commentatiunculæ, sed etiam integri illius dialogi, seu disputationis puerorum verum esse auctorem. Illam tamen dabimus inter opuscula dubia, ubi videas monitum prævium.

Tanta [Edit., tota] dignitas humanæ conditionis esse cognoscitur, ut non solo jubentis sermone, sicut alia sex dierum opera, sed consilio sanctæ Trinitatis et opere majestatis divinæ creatus est [Al., sit] homo; ut ex primæ conditionis honore intelligeret, quantum deberet suo Conditori, dum tantum in conditione mox dignitatis privilegium præstitit ei Conditor, ut tanto ardentius amaret Conditorum, quanto mirabilis se ab eo esse conditum intelligeret. Nec ob hoc solum quod consilio sanctæ Trinitatis sic excellenter a Conditorum conditus est, sed etiam quod

ad imaginem et similitudinem suam ipse Creator omnium eum creavit, quod nulli alii ex creaturis donavit. Quæ imago diligentius ex interioris hominis nobilitate est consideranda. Primo quidem, ut sicuti Deus unus semper ubique totus est, omnia vivificans, movens et gubernans, sicut apostolus confirmat, quod *in eo vivimus, et movemur, et sumus (Act. xvii, 28)*: sic et anima in suo corpore ubique tota viget, vivificans illud, movens et gubernans. Nec enim in majoribus corporis sui membris major est, et in minoribus minor; sed in minimis tota et in maximis tota. Et hæc est imago unitatis Dei omnipotentis, quam anima habet in se. Quæ quoque quamdam sanctæ Trinitatis habet imaginem. Primo in eo quia, sicut Deus est, vivit et sapit; ita anima secundum suum modum est, vivit et sapit. Est quoque et alia Trinitas in ea, qua ad imaginem sui Conditoris, perfectæ quidem et summæ Trinitatis, quæ [est] in Patre, et Filio, et Spiritu sancto [Al., quæ ex Patre, et Filio, et Spiritu sancto], condita est. Et licet unius sit illa naturæ, tres [tamen] in se dignitates habet, id est, intellectam, voluntatem et memoriam. Quod idem, licet aliis verbis, in Evangelio designatur, cum dicitur: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex tota mente tua (Matth. xxii, 37)*; id est, et ex toto intellectu, et ex tota voluntate, et ex tota memoria. Jam [Ms., Nam] sicut ex Patre generatur Filius, ex Patre Filioque procedit Spiritus sanctus; ita ex intellectu generatur voluntas, ex his item ambobus procedit memoria, sicut facile [a sapiente quolibet] intelligi potest. Nec enim anima perfecta potest esse sine his tribus, nec horum trium unum aliquod, quantum ad suam pertinet beatitudinem, sine aliis duobus integrum con-

stat. Et sicut Deus Pater, Deus Filius, Deus Spiritus sanctus est, non tamen tres dii sunt, sed unus Deus tres habens personas; ita et anima intellectus, anima voluntas, anima memoria; non tamen animæ tres in uno corpore, sed una anima tres habens dignitates; **340** atque in his tribus ejus imaginem mirabiliter gerit in sua natura noster interior homo: ex quibus quasi excellentioribus animæ dignitatibus jubemur diligere Conditorum, ut quantum intelligatur, diligitur [Al., intelligitur. . . . diligitur]; et quantum diligitur, semper in memoria habeatur. Nec solus sufficit de eo intellectus, nisi fiat in amore ejus voluntas: imo nec hæc duo sufficiunt, nisi memoria addatur, qua semper in mente intelligentis et diligentis mapeat Deus; ut sicut nullum potest esse momentum, quo homo [non] utatur, vel frustar Dei bonitate et misericordia; ita nullum debeat esse momentum, quo præsentem eum non habeat in memoria. Et hæc de imagine habeto.

Hoc vero nunc de similitudine aliqua intellige, quæ in moribus [Al., minoribus] cernenda est: ut sicut Deus Creator, qui hominem ad similitudinem suam creavit, est charitas, est bonus et justus, patiens atque mitis, mundus, misericors, et cætera virtutum sanctarum insignia quæ de eo leguntur: ita homo creatus est ut charitatem haberet, ut bonus esset et justus, patiens atque mitis, mundus et misericors foret. Quas virtutes quanto plus quisque in seipso

A habet, tanto propius est Deo, et majorem sui Conditoris gerit similitudinem. Si vero, quod abest, aliquis per devia vitiorum et divortia criminum ab hæc nobilissima sui Conditoris similitudine degeneraberet, tunc fiet de eo quod scriptum est: *Et homo, cum in honore esset non intellexit, comparatus est jumentis insipientibus et similis factus est illis* (Psal. XLVIII, 13). Qui major honor potuit homini esse, quam ut ad similitudinem sui Factoris conderetur, et eisdem virtutum vestimentis ornaretur, quibus Conditor, de quo legitur: *Dominus regnavit, decore indutus* (Psal. XCII, 1), id est, omnium virtutum splendore et totius bonitatis decore ornatus? Vel quod majus homini potest esse dedecus, aut infelicioer miseria, quam ut hæc similitudinis gloria sui Conditoris amissa, ad informem et ad irrationabilem brutorum jumentorum dilaberetur similitudinem? Eapropter quisque diligentius attendat primæ conditionis suæ excellentiam, et venerandam sanctæ Trinitatis in seipso imaginem agnoscat, honoremque similitudinis divinæ, ad quem creatus est, nobilitate morum, exercitio virtutum, dignitate meritorum habere contendat: ut quando appareat qualis sit, tunc similis ei appareat qui se mirabiliter ad similitudinem suam in primo Adam condidit, mirabilisque in [secundo Edit., mendose, sæculo] reformavit.

DE DECEM VERBIS LEGIS SEU BREVIS EXPOSITIO DECALOGI.

MONITUM PRÆVIUM.

Hanc brevissimam Decalogi expositionem D. Lucas d'Acheri e cod. ms. S. Germani a Pratis cum aliis duabus epistolis B. Alcuini: *De comparatione Veteris ac Novi Testamenti*, et: *De tribus generibus visionum* (Vid. epist. 203 et 204), edidit tom. III Spicil., pag. 321. Unde illam huc transcripsimus; tum, quod forma epistolari careat; tum, quod materia cum Quæstionibus in Genesin connexa sit.

Dat igitur Dominus Moysi legem innocentie nostræ et cognitionis suæ, eandemque in decem verba constituit, et saxeis tabulis digito suo scripsit. Et hæc quidem præcepta ita sunt distributa, ut tria pertineant ad dilectionem divinæ Trinitatis; septem vero ad amorem fraternum, quibus societas humana non læditur. Primum Decalogi mandatum ad Deum Patrem pertinet, dum dicit: *Dominus Deus tuus Deus unus est* (Exod. xx, Deut. v). Utique ut hæc audiens unum Deum Patrem colas, et in multos Deos fornicationem tuam non effundas. Secundum præceptum pertinet ad Filium, dum dicit: *Non assumes nomen Domini tui in vanum*, id est, ne æstimes creaturam esse filium Dei, quoniam omnis **341** creatura vanitati subjecta est; sed credas eum æqualem esse Patri, Deum deorum, Verbum apud Deum, per quem omnia facta sunt. Tertium mandatum de sabbato ad Spiritum sanctum pertinet, cujus donum requies nobis sempiterna promittitur. Nam quia Spiritus sanctus dicitur, propterea et septimum diem

C sanctificavit Deus: in aliis enim diebus, operum non est nominata sanctificatio, nisi in sabbato, ubi dicitur: *Requievit Deus*. Proinde igitur hoc mandatum pertinet ad Spiritum sanctum, tam propter nomen sanctificationis, quam etiam propter æternam requiem, ad donum sancti Spiritus pertinentem. Dicitur enim ibi: *Memento, ut diem sabbati sanctifices. Sex diebus operaberis, et facies omnia opera tua. Septimus autem dies sabbatum est Domini Dei tui, non facies omne opus in eo* (Exod. xx, 10). In sex dierum opere sex millium annorum operatio continetur: in septimi vero requie, beati illius regni tempus ostenditur, quod carnaliter Judæi celebrantes expectant. Et hoc ne nos ad fidem mendacii fallentes aptemus, clamat per prophetam Deus: *Neomenias et sabbata vestra odit anima mea* (Isai. i, 13). Quomodo ergo sanctificata sunt vel erunt sabbata illa quæ odit Deus? Ergo sabbatum est sanctificatum, ubi post bona vitæ hujus opera requies nobis æterna promittitur. Ideoque quidquid agimus, si propter futuri sæculi requiem agimus, veraciter sabbatum observamus.

Post hæc tria præcepta septenarius succedit numerus mandatorum, ad dilectionem proximi pertinens, et incipit ab honore parentum, dum dicitur: *Honora patrem tuum et matrem tuam* (Exod. xx, 12); quod in ordine quartum est. A parentibus enim suis homo aperit oculos, et hæc vita ab eorum dilectione sup-

mit exordium. Inde hoc mandatam primum est, sicut et Dominus in Evangelio dicit: *Honora patrem tuum et matrem tuam, quod est mandatam primum.* (Matth. xv, 4; Ephes. vi, 2). Sed quomodo primum, nisi sicut prædictum est in septenario numero, quia pertinet ad dilectionem proximi, primum est in altera tabula. Nam idcirco duæ tabule legis datæ sunt. Jubetur ergo in hoc præcepto filiis honorare parentes, neque contumeliosos aut protervos illis existere, sed officio pietatis et humanitatis debitam reverentiam præstare. Nam qui parentibus honorem differt, quibus parcere poterit, qui suos odit? Quintum: *Non mæchaberis* (Exod. xx, 14), id est ne quisquam præter matrimonii fœdus aliis feminabus misceatur ad explendam libidinem. Nam specialiter adulterium facit, qui præter suam ad alteram accedit. * Sextum: *B Non occides.* Etenim non solum opere perpetrans homicidium facit, sed etiam qui incurrit in eum esarientem vel nudum, qui mori possit, nisi indumentum, cibumque porrigendo subveniat, et ideo homicidii reus habebitur. Septimum, *non furtum*

A facies (vers. 15), quod est vitium rapacitatis. Octavum: *falsum testimonium non dices* (vers. 16), quod est crimen mendacii, et falsitatis. Nonum: *Non concupisces uxorem proximi tui* (vers. 17). In hoc præcepto vetat intentionem adulterinæ cogitationis. Nam aliud est facere aliquid tale præter uxorem, aliud non appetere alienam uxorem; ideo duo præcepta sunt: *Non mæchaberis, et non concupisces uxorem proximi tui.* Decimum: *Non concupisces rem proximi tui.* In quo præcepto damnat ambitionem sæculi, et refrenat concupiscentiam rerum. Itaque horum primum prohibet superstitionem, secundum errorem, tertium sæculi anorem, quartum impietatem, quintum allidit fornicationem, sextum crudelitatem, septimum rapacitatem, octavum perimit falsitatem, nonum adulterii cogitationem, decimum cupiditatem. Et notandum quia sicut decem plagis percutiuntur Ægyptii, sic decem præcepta conscribuntur tabulæ, quibus regitur populus Dei, et demones occiduntur.

* Quintum debuit dicere, sicut prius sextum.

OPUSCULUM SECUNDUM.

342 ENCHIRIDION

SEU

EXPOSITIO PIA AC BREVIS IN PSALMOS POENITENTIALES, IN PSALMUM CXVIII ET GRADUALES.

MONITUM PRÆVIUM.

Triplex hoc opusculum scribendi occasionem Alcuino præbuit frequens cum Arnone archiepiscopo Salisburgensi, dilecto suo Aquila collatio de divinis Scripturis. Cum enim de septem psalmis poenitentialibus, de psalmo cxviii et de quindecim psalmis Gradualibus, quorum semper celebris in ecclesiastico officio usus fuit, colloquerentur, Arno flagitavit ut Alcuinus de iislem *breves expositiunculas, quasi quoddam Enchiridion, id est, manuale librum conficeret*, prout ex epistola dedicatoria, statim subjuncta, cognoscitur. Consensit Alcuinus, et hasce Expositiones postea ad Arnonem per Fredegisum direxit, una cum aliis quibusdam libellis qui recensentur in epistola 117 (nunc 153), eundem Arnonem.

Porro Enchiridion istud prima vice, quantum quidem deprehendere potuimus, typorum beneficio prodit Parisiis anno 1547 in-8°, apud Nicolaum le Riche, seu Divitem. Post annos vero octo, hoc est anno 1555 inter Orthodoxographos Theologos seu sacrosanctos ac sinceriores fidei doctores, Basilicæ editos, pag. 1085-1122, locum meruit. Rursus in prædicta urbe Parisiensi commentarius in psalmos poenitentiales, si Guil. Crowco, in Elencho Script., pag. 41, fides est, separatim et absque reliquis duobus Commentariis prodit anno 1563 in-8°. Ant. Fossevinus tamen in Apparatu sacro, tom. I, pag. 35, eidem editioni adjungit etiam commentarium in psal. cxviii atque expositionem illius Cant. *Sexa-*

C ginta reginæ, etc., prout narrat auctor Hist. Lit. Galliæ, tom. IV, pag. 304. Cl. Quercetanus integrum opusculum ex editione Nicolai Divitis transcripsit.

In omnibus his editionibus desideratur præfatio, seu epistola, qua Alcuinus præsens opusculum Arnoni inscripsit, quæ primo edita fuit a viro celeberrimo D. Luca d'Acheri anno 1669, Spicil. tom. IX, pag. 111, 116, veteris, seu tom. III, pag. 523, novæ editionis. Nos eandem reperimus in duobus codd. mss., uno bibl. illustrissimi capituli ecclesiæ metropolitice Salisburgensis, altero bibl. S. Emmerami. In quibus simul triplex hic commentarius continetur, quibuscum edita contulimus locisque plurimis emendavimus.

In cod. S. Emmerami expositioni gradualium psalmorum annexi sunt versus, seu rhythmici latini ex initiis singulorum prædictorum psalmorum compositi, qui etiam in quodam ms. cod. bibl. monasterii celeberrimi divitis Augiæ reperuntur quos mecum cl. D. P. Bernardus. Liebherr, tunc insigni bibliothecæ præfectus communicavit, brevi ante tristem migrationem veterum inquilinorum. Horum rhythmorum sub nomine *hymni*, meminit Alcuinus in cit. epist. 117 (nunc 153), ad eundem Arnonem archiepiscopum scripta his verbis: *Est in eo* (manuali libello ad Arnonem misso) *hymnus vetus de xv psalmis graduum.* Dum veterem appellat, simul non se, sed alium aliquem illius hymni auctorem esse insinuat.

* PRÆFATIO.

Sanctissimo Patri et summo pontifici Arnoni episcopo sed minus accurate, ut deprehendit Baluzius ex epigrapho Jacobi Sironi ex eodem codice desumpto, cujus ope haud pauca emendavimus, quæ profecto

* In Spicil. d'Acherii loc. cit. hæc nota legitur: Præfationem hanc sane luculentam e ms. codice S. Claudii descripsit Petrus Franc. Chifflet S. J.,